

ტყიბულელ ქალთა ურობისა და მიგრაციის თავისებურებები

ერთად გენდერული სტერეოტიპებისა
და გენდერული ძალადობის დასაძლევად
[#eu4genderequality](https://twitter.com/eu4genderequality)

ევროკავშირი
საქართველოსთვის

სომხილარი
საპარტოლონობის
ცენტრი

ტყიბულელ ქალთა შრომისა და მიგრაციის თავისებურებები

თბილისი
2021

ერთად გენდერული სტერეოტიპებისა
და გენდერული ძალადობის დასაძლევად
#eu4genderequality

წინამდებარე კვლევა მომზადდა პროგრამის ფარგლებში „ევროკავშირი გენდერული თანასწორობისთვის: ერთად გენდერული სტერეოტიპებისა და გენდერული ძალადობის დასაძლევად“, რომელიც ერთობლივად ხორციელდება გარეოს ქალთა ორგანიზაციის (UN Women) და გაეროს მოსახლეობის ფონდის (UNFPA) მიერ, ევროკავშირის მხარდაჭერით.

წინამდებარე კვლევა მომზადდა გაეროს ქალთა ორგანიზაციის პროექტის „ბარიერების მოხსნა, რომელიც ხელს უშლის ქალთა თანაბარ მონაწილეობას შრომის ბაზარზე“-ს ფარგლებში, პარტნიორის სოციალური სამართლიანობის ცენტრის მიერ. მისი შინაარსი წარმოადგენს ორგანიზაციის სოციალური სამართლიანობის ცენტრის პასუხისმგებლობას და შესაძლოა, არ ასახავდეს გაეროს მოსახლეობის ფონდის, ევროკავშირის და გაეროს ქალთა ორგანიზაციის მოსაზრებებს.

ანგარიში მომზადებულია ალექსანდრა აროშვილის კვლევის "ტყიბულელ ქალთა ცხოვრების, შრომისა და მიგრაციის თავისებურებები" მიხედვით

ქართული ენის რედაქტორი: მედეა იმერლიშვილი
დაკაბადონება: თორნიკე ლორთქიფანიძე

აკრძალულია აქ მოყვანილი მასალის გადაბეჭდვა, გამრავლება ან გავრცელება კომერციული მიზნით „სოციალური სამართლიანობის ცენტრის“ წერილობითი ნებართვის გარეშე.

© სოციალური სამართლიანობის ცენტრი
მისამართი: ი. აბაშიძის 12ბ, თბილისი, საქართველო
ტელ.: +995 032 2 23 37 06
<https://socialjustice.org.ge>
info@socialjustice.org.ge
www.facebook.com/socialjustice.org.ge

სარჩევი

კვლევის მეთოდოლოგია	7
შესავალი	12
ტყიბული, როგორც გვიანი პოსტ-საბჭოთა კუმშვადი ქალაქი	12
ტყიბულის შრომითი ბაზრის ძირითადი მახასიათებლები	14
ზოგადი აღწერა	14
შრომის დემოგრაფიული სტრუქტურა, გენდერული და სექტორული განაწილება	15
ქალთა ანაზღაურება და შრომითი პირობები	18
ქალთა განათლება და პროფესიით დასაქმების შესაძლებლობები ტყიბულში	21
განვითარებისა და კარიერული წინსვლის პერსპექტივები	24
ტყიბულელ ქალთა შრომითი მიგრაცია და მისი შედეგები.....	27
თანამედროვე ოჯახის სტრუქტურა ტყიბულში	31
დასკვნა და რეკომენდაციები	37
გამოყენებული ლიტერატურა:	40

წინასიტყვაობა

წინამდებარე კვლევითი ნაშრომი ცდილობს აღწეროს საქართველოს მონოინდუსტრიულ, ქვანახშირის მომპოვებელ ქალაქ ტყიბულში მცხოვრებ ქალთა შრომასთან და შრომის ბაზარზე მონაწილეობასთან დაკავშირებული ძირითადი საკითხები. თუმცა, უშუალოდ დასაქმების/უმუშევრობის გარდა, ის ცდილობს დააკვირდეს ტყიბულში ქალთა ცხოვრებას ზოგადად, მათ ძირითად გამოწვევებსა და საჭიროებებს, რაც, ერთი მხრივ, ქალაქის მთელ რიგ სოციალურ, ეკონომიკურ და პოლიტიკურ თავისებურებებზე გვესაუბრება, მეორე მხრივ კი უფრო ფართო, გლობალურ და ეროვნულ დონეზე არსებულ სტრუქტურულ გამოწვევებსა და ფაქტორებზე, რომლებიც გარდაუვლად მოქმედებს ტყიბულელ ქალთა ცხოვრებასა და შრომაზე.

ადგილზე წარმოებული სავსელე სამუშაოებითა და მოპოვებული რაოდენობრივი თუ თვისებრივი მონაცემებით, ნაშრომი ცდილობს, აავსოს ტყიბულში ამჟამად მოქმედი ქალთა შრომითი ბაზარი, მისი დემოგრაფიული, სექტორული განაწილება და განვითარების პერსპექტივები; სამუშაო ადგილების სპეციფიკა, ანაზღაურებისა და შრომითი პირობების თავისებურებები; ტყიბულელ ქალთა სოციალური, ეკონომიკური, კულტურული და მენტალური ცხოვრების ძირითადი ასპექტები და თავისებურებები, ქალაქში არსებული ზოგადი სოციალური კრიზისი, რომელიც გარკვეულწილად სწორედ ქალთა დასაქმების კონკრეტულ ტიპზე – შრომითი მიგრაციის შედეგებზე დგას; ტყიბულიდან ემიგრირებულ ქალთა შრომის მნიშვნელობა და მასშტაბი, ისევე, როგორც ამ პროცესის უშუალო და ირიბი შედეგები.

კვლევის შედეგად ცალსახად გამოიკვეთა, რომ მტკიცება, რომლის თანახმადაც ტყიბული მთლიანად დამოკიდებულია მხოლოდ შახტაზე და მეშახტეთა ხელფასზე, ვერ ხედავს ქალაქის ფორმალური თუ არაფორმალური ეკონომიკის გარეთ არსებული შრომის უზარმაზარ ჯაჭვს – ქვეყნის გარეთ სამუშაოდ ემიგრირებული ქალების მიერ მიღებული შემოსავლების მასშტაბსა და გარდამტეხ მნიშვნელობას ქალაქის სოციალური და ეკონომიკური სიცოცხლის შენარჩუნებისთვის. ამ ფენომენის გათვალისწინების მცდელობით, კვლევა ადგენს, რომ ტყიბულელ ქალთა უდიდესი ნაწილი შრომის ბაზარზე მონაწილეობს არა ადგილობრივ დონეზე, არამედ მის გარეთ; რომ ამ და სხვა მახასიათებლებით, რაც ქალების ყოველდღიური ცხოვრების გამოწვევებიდან დგინდება, ტყიბული წარმოადგენს ტიპურ „კუმშვად ქალაქს“, სადაც ადგილობრივად განეული მძიმე ფიზიკური შრომა თუ ქვეყნის გარეთ მიგრანტ ქალთა მძიმე ფიზიკური და ემოციური შრომა ისევ რესურსებისგან დაცლას – ახალგაზრდათა ქალაქიდან გადინებას ემსახურება.

კვლევის მეთოდოლოგია

ნაშრომი წარმოადგენს თვისებრივი მეთოდებით წარმოებულ კვლევას ტყიბულელ ქალთა ცხოვრების, შრომისა და მიგრაციის ძირითადი თავისებურებების შესახებ, რისთვისაც განხორციელდა ქალაქში სავსელე სამუშაო, მომზადდა სამაგიდე კვლევა და ჩატარდა 16 სიღრმისეული ინტერვიუ ტყიბულში მცხოვრებ თუ ტყიბულიდან ემიგრირებულ ქალებთან.

ინტერვიუების ფარგლებში შესწავლილ იქნა სხვადასხვა ტიპის სამუშაო ადგილებზე დასაქმებულ ქალთა, დიასახლისთა და ემიგრანტ ქალთა:

- დასაქმების, ანაზღაურებისა და შრომის პირობების საკითხები;
- განათლებისა და პროფესიით დასაქმების შესაძლებლობის საკითხები;
- თვითრეალიზაციის, დანინაურებისა და კარიერული წინსვლის, პროფესიული განვითარების შესაძლებლობების საკითხები;
- საცხოვრებელი და საყოფაცხოვრებო პირობები და საშუალებები;
- მიგრაცია და მიგრაციის შედეგები;
- ძირითადი საზოგადოებრივი შეხედულებები და დამოკიდებულებები; ქალაქის პრობლემების მიმართ დამოკიდებულებები; ქალთა საჭიროებების მიმართ დამოკიდებულებები;
- სხვა ძირითადი საჭიროებები და გამოწვევები.

რესპოდენტთა შერჩევა განხორციელდა სამი სხვადასხვა კრიტერიუმის გათვალისწინებით:

1. ასაკობრივი დიაპაზონი: ინტერვიუები ჩაიწერა თითქმის ყველა თაობის ქალთან;

2. ადგილობრივი და საერთაშორისო შრომის ბაზარი, რომელიც ასაქმებს ტყიბულელ ქალებს: ინტერვიუები ჩაიწერა ყველა იმ ძირითად სფეროში დასაქმებულ ქალთან, რომელიც შეადგენს ადგილობრივ შრომით ბაზარს, როგორც კერძო, ისე საჯარო სექტორში; როგორც ფორმალური, ისე არაფორმალური დასაქმების შემთხვევაში; ასევე, ინტერვიუები ჩაიწერა მიგრანტ ქალებთან იტალიასა და თურქეთში.

3. სოციალური მდგომარეობა: ინტერვიუები ჩაიწერა როგორც ყველაზე დაბალანაზღაურებად და დაბალ პოზიციებზე მომუშავე ქალებთან, ისე საშუალო რგოლისა და ხელმძღვანელ პოზიციებზე მყოფ ქალებთან. ასევე, კერძო მენარმე ქალებთან.

ასაკობრივი დიაპაზონი, რომელიც ფარავს გამოკითხულ რესპოდენტებს:

15-19	20-24	25-30	30-35	35-39	40-44	50-54	55-59	60-64
-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------

დასაქმების ადგილები, რომელიც ფარავს გამოკითხულ რესპოდენტებს:

- საქნახშირი
- სამკერვალო ფაბრიკა
- სამკერვალო ატელიე
- მუნიციპალიტეტის მერია
- ა.ა.ი.პ კულტურის ობიექტთა გაერთიანება
- საჯარო სკოლა
- საბავშვო ბაღი
- ბანკი
- საცხოვრებელი
- საკონდიტრო
- სამეურნეო მაღაზია
- ქსელური სუპერმარკეტი
- კერძო ოჯახები იტალიაში
- კერძო ოჯახი თურქეთში

კვლევის მონაწილეებთან შეთანხმებით, მათი კონფიდენციალურობის დაცვის უზრუნველსაყოფად, კვლევაში შეცვლილია რესპოდენტთა სახელები. გარდა ამისა, რესპოდენტთა იდენტიფიცირების თავიდან აცილების მიზნით, კვლევაში განგებ არ არის გამოყოფილი ცხრილი, თუ რომელი რესპოდენტი შეესაბამება რომელ დასაქმების ადგილს. ყოველი ციტატის ბოლოს, შეცვლილი სახელების გვერდით მიწერილია რესპოდენტთა რეალური ასაკი.

სამაგიდე კვლევა განხორციელდა ორი მიმართულებით: რაოდენობრივი, სტატისტიკური მონაცემების მოპოვებითა და დამუშავებით და კვლევისთვის რელევანტური ლიტერატურის მოძიებითა და მიმოხილვით.

რაოდენობრივი მონაცემების თვალსაზრისით დამუშავდა როგორც საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული დეპარტამენტიდან გამოთხოვილი ინფორმაცია, ისე ადგილობრივი მუნიციპალიტეტიდან მიღებული ინფორმაცია;

ლიტერატურის მიმოხილვისას გამოყენებულ იქნა რამდენიმე ძირითადი თეორიული ჩარჩო და სამეცნიერო სტატია, რომლებიც აღწერენ: გლობალიზებული ეკონომიკის პირობებში, განვითარებად ქვეყნებსა და პოსტ საბჭოთა ქვეყნებში ქალთა

შრომას და მიგრაციას; მსოფლიოში დღეს მიმდინარე სოციალური კვლავწარმოების კრიზისის ფენომენს; მსოფლიოში დღეს მიმდინარე ურბანული „შეკუმშვისა“ და გარკვეული ქალაქების ყველა რესურსისგან დაცლის ფენომენს.

ავტორის საველე სამუშაოები გულისხმობდა გარკვეული პერიოდით ტყიბულში ცხოვრებას, ძირითადი საყოფაცხოვრებო პირობებისა და გამოწვევების საკუთარ თავზე გამოცდასა და აღქმას, საქალაქო ინფრასტრუქტურასა და სივრცეებზე დაკვირვებას, ასევე სხვადასხვა ადამიანებთან, მათ შორის მეშახტეებთან, მუნიციპალიტეტის თანამშრომლებთან, მოზარდებთან საუბრებსა და შეხვედრებს.

შესავალი

დამოკიდებული საქართველოს ისტორიაში, ტყიბულში ქალთა ცხოვრება იშვიათად თუ ხდება ვინმეს ინტერესის საგანი. იმის გამო, რომ ტყიბული „მეშახტეების ქალაქია“, ხშირად მიიჩნევა, რომ ქალები ტყიბულში ან არ მუშაობენ ან მათ შრომას რაიმე განსაკუთრებული მახასიათებელი არ აქვს. წინამდებარე ნაშრომი ცდილობს წარმოაჩინოს, რომ ეს განსაკუთრებული მახასიათებელი ქალაქის პირდაპირი კავშირია მიგრანტთა შრომის გლობალურ ბაზართან; რომ თუ კონკრეტულად არ დავაკვირდით, თუ რით ცოცხლობს ქალაქი მეშახტეთა ხელფასისა და ზოგადად შახტის მიერ შექმნილი ადგილობრივი ეკონომიკის „კარკასის“ გარდა, და არა მხოლოდ ეკონომიკურად, არამედ სოციალურად; თუ კონკრეტულად არ დავინახეთ, როგორ ნაწილდება მისი შენახვის ტვირთი კაცებსა და ქალებზე და რა არსებითი, სპეციფიკური განმასხვავებლებია აქ, რაც მათ ერთმანეთისგან აშორებს და სრულიად სხვადასხვა ტიპის, ორივე შემთხვევაში ტრაგიკულ და ბრუტალურ შრომაში რთავს, ჩვენ ვერ დავინახავთ ტყიბულს მის დღევანდელობაში, მის მოქმედ სახესა და რეალურ გამოწვევებს, რომლებიც არამხოლოდ სიღარიბე და უმუშევრობა, არამედ ასევე განსაკუთრებული უიმედობა, აპათია და ამ ქალაქში მომავლის ქონის შეუძლებლობის განცდაა. ეს მდგომარეობა და განცდა, თავის მხრივ, ქალაქის ეკონომიკური სიცოცხლის დეგრადაციაშიც ვლინდება – ახალგაზრდების აბსოლუტური უმრავლესობა ქალაქს სკოლის დამთავრებისთანავე ტოვებს, მეშახტეები ვერ ახერხებენ ორგანიზებულ წინააღმდეგობას ხელფასების რეალური ზრდისა და შრომითი პირობების ხელშესახები გაუმჯობესებისთვის, ხოლო ქალაქი ვერ ახერხებს მათთვის ქმედითი სოლიდარობის განწევას.

დღეს ტყიბული იმყოფება არატიპური განვითარების ეტაპზე, რომელსაც ვერც ტრანზიციულს დავარქმევთ და ვერც ფიქსირებულს; ის ეკონომიკურად, სოციალურად და კულტურულად სპეციფიკურად მუტირებულია და საჭიროებს განსაკუთრებულ და ფაქიზ დაკვირვებას. დღევანდელი, სპეციფიკურად დეფორმირებული ტყიბულის ეკონომიკური, საზოგადოებრივი და კულტურული იერსახის გააზრების ერთადერთ რეალურ მეთოდად კვლევა სწორედ მისი ცხოვრების იმ სფეროზე დაკვირვებას მიიჩნევს, რომელიც ზემოთნახსენებ ზედაპირულ წარმოდგენათა მიღმა, ისტორიულად ყოველთვის ააშკარავებდა რეალურ, მთლიან სურათს. სწორედ ასეთი საკითხია ისტორიულად ქალთა შრომა და ქალთა შრომის განსაკუთრებული ხასიათი, რომელზე დაკვირვებაც ამ შემთხვევაში გვაჩვენებს, რომ ტყიბული დღეს ქვანახშირის მწარმოებელი ქალაქის გარდა, ასევე „მომვლელ მიგრანტთა მწარმოებელი“ ქალაქიცაა, გვევლინება რა ახალგაზრდა თუ საშუალო ასაკის ქალების მიმწოდებლად გლობალურ მიგრანტთა შრომის ბაზარზე.¹ წინამდებარე კვლევის მიხედვით, ქა-

1 Lindio-McGovern, Ligaya. "Labor export in the context of globalization: The experience of Filipino domestic workers in Rome." *International sociology* 18, no. 3 (2003) Federici, Silvia. "Women, globalization and the international women's movement." *Canadian Journal of Development Studies/Revue canadienne d'études du développement* 22, no. 4 (2001)

ლთა ამ აქტივობას ძირითადი თუ არა, ძალზე მნიშვნელოვანი კონტრიბუცია შეაქვს ქალაქის ეკონომიკური და სოციალური სიცოცხლის კვლავწარმოებაში.

ტყიბულელ ქალთა ცხოვრებისა და შრომის ბაზარზე მონაწილეობის თავისებურებების სიღრმისეულად გასაგებად, საჭიროა ავადგოთ ამ ქალაქში ქალთა ცხოვრების მთლიანი სურათი, რაც არა მხოლოდ მათ ადგილობრივ თუ ქვეყნის გარეთ ეკონომიკურ აქტივობასა და შემოსავლებს დაითვლის, არამედ გააანალიზებს ამ ეკონომიკური აქტივობების ზოგად ხასიათს, მათ გამომწვევ; თანმდევ და მახასიათებელ სიმპტომებს და შედეგებს არამხოლოდ ეკონომიკურად, არამედ სოციალურად, ემოციურად, მენტალურად და საზოგადოებრივად.

ყოველივე ზემოთქმულის შესაბამისად, კვლევა ცდილობს დაინახოს ქალაქი ისეთად, როგორიც ის დღეს არის, ისტორიული განვითარების ეტაპების ჩვენებისა და ამ პერიოდიზაციათა ძირითადი ამხსნელი თეორიების პირდაპირ გამოყენების გარეშე, რისთვისაც განსაკუთრებით სხვადასხვა ასაკისა და პროფესიის, სოციალური მდგომარეობის ქალებთან სიღრმისეული საუბრები დამეხმარა.

აღნიშნული ნაშრომი ინტერვიუების მეშვეობით ასაბუთებს, რომ ტყიბულში ქალთა შრომის ბაზარზე მონაწილეობის საკითხი და მიმდინარე სოციალური კვლავწარმოების კრიზისი დაკავშირებულია ორ დიდ გლობალურ პროცესთან, რომელთა სიღრმისეული გააზრების გარეშეც შეუძლებელი იქნება ტყიბულელ ქალთა უმთავრეს სოციალურ, ეკონომიკურ თუ მენტალურ გამოწვევებს და შესაბამისად, ქალაქში არსებულ სხვადასხვა კრიზისებს ჩავწვდეთ და მათი ფუნდამენტური მიზეზები გავიგოთ.

პირველი, ეს არის შრომის საერთაშორისო დანაწილება და გლობალიზაცია, რომელიც ტყიბულის მსგავს (განვითარებადი/პოსტ-საბჭოთა ქვეყნების მონოინდუსტრიულ) ქალაქებში ქალთა ორგანიზებას და რეკრუტირებას საექსპორტოდ, თანამედროვე მიგრაციულ მოძრაობაში, ზრუნვის გლობალურ ბაზარზე ახდენს;

და მეორე, მსოფლიო ეკონომიკურ სისტემაში მიმდინარე ცვლილებებისგან წარმოშობილი ფენომენი, რაც მთელ მსოფლიოში არსებულ პატარა დასახლებებსა და ქალაქებში მოსახლეობის შემცირებასა და ქალაქიდან ყველა რესურსის გადინებას – ურბანულ შეკუმშვას იწვევს, როგორც გლობალიზაციის სივრცით და დემოგრაფიულ გამოვლინებას.

ყოველივე ზემოთქმულის შესაბამისად, ნაშრომი სვამს შემდეგ კითხვებს: რა კონტექსტში უნდა გვესმოდეს დღეს ქალების რეალობა და რას ავლენს კონკრეტულად ტყიბული გლობალური უთანასწორობის და სიღარიბის ფემინიზაციის კუთხით?

ტყიბული, როგორც გვიანი პოსტ-საბჭოთა კუმშვადი ქალაქი

ტყიბული, იმერეთისა და რაჭის გამყოფი, ულამაზესი ქედის ქვეშ გაშენებული ნისლიანი პატარა ქალაქი, რომელიც ცნობილია ქვანახშირის წარმოებით, არაჩვეულებრივი, ისტორიული თეატრით, უნიკალური მოსწავლე-ახალგაზრდობის სასახლით და სხვ., დღეს სიცოცხლისთვის საშიში შრომით, დეგრადირებული ინფრასტრუქტურითა და მოსახლეობისგან დაცლით გამოირჩევა.

მიუხედავად იმისა, რომ ტყიბული ნამდვილად არის გაღარიბებული, პოსტ-საბჭოთა მონოინდუსტრიული ქალაქი ყველა შესაბამისი ზოგადი ეკონომიკური და სოციალური პარამეტრით, მისი მხოლოდ ამგვარი კატეგორიზაცია უხილავად ტოვებს ტყიბულის სხვა, განსაკუთრებულ თავისებურებებს, რომლებიც ამ ქალაქში მცხოვრები ადამიანების, განსაკუთრებით კი ქალების ყოველდღიურ გამოწვევებში ამოიცნობა. მათ შრომაზე დაკვირვებას კი პირდაპირ გავყავართ საერთაშორისო ეკონომიკური წესრიგის მიერ შრომის ახალი საერთაშორისო დანაწილების პრობლემაზე, რომელიც ქალთა თანამედროვე მიგრაციულ მოძრაობას უკავშირდება შედარებით განვითარებული ქვეყნებისაკენ ზრუნვისა და შინ მოვლის შრომაში ჩასართავად. ტყიბულელი ქალების განწყობების, აზრების, ფსიქოლოგიური მდგომარეობის, დამოკიდებულებებისა და სულისკვეთების გაცნობა გზას გვიხსნის, მშრალი, წინასწარი კატეგორიზაციების მიღმა ქალაქის რეალური ცხოვრება შევიგრძნოთ და ამ გამოცდილებიდან ტყიბულის მდგომარეობის მისადაგება კიდევ უფრო ზუსტ კონცეფციებთან შევძლოთ, როგორცაა, მაგალითად, „კუმშვადი ქალაქები“.

„ურბანული შეკუმშვა“ სოციოლოგიური ტერმინია, რომელიც სხვადასხვა ისტორიულ მონაკვეთებში სხვადასხვა ეკონომიკური, სოციალური თუ პოლიტიკური ცვლილებების შედეგად, ქალაქებიდან მოსახლეობის მასიურ გადინებას უკავშირდება. (Martinez-Fernandez et al., 2012) „კუმშვადი ქალაქების“ წარმოშობა გლობალიზაციის შედეგად ბოლო ათწლეულების მანძილზე განვითარებულ სოციალურ და ეკონომიკურ პროცესებს მოჰყვა, როგორც წარმოებითი და სოციალური ცვლილებების მთელ კასკადს, რომელიც კაპიტალის გლობალიზაციას ეყრდნობა და რომელმაც 80-იანი წლებიდან მსოფლიო ეკონომიკური წესრიგი ახლებურად გადააწყობა. „კუმშვადი ქალაქების“ წარმოშობას ძირითადად ხსნიან „გლობალურ ქალაქთა“ ძლიერი კონკურენტუიანობით, რომლებიც სხვადასხვა ტექნოლოგიური, ლოჯისტიკური, ფინანსური და სხვა ტიპის რესურსული შესაძლებლობებით იზიდავს კაპიტალს, რესურსებს, მოსახლეობასა და უნარებს დანარჩენი ქალაქებიდან მთელი მსოფლიოს მასშტაბით, პატარა ქალაქები და დასახლებები კი ვეღარ უწევნენ მათ კონკურენციას; (Sassen, 2001) თუმცა სხვადასხვა კონტექსტებში, კუმშვად ქალაქებს

სხვადასხვა მაპროვოცირებელი მიზეზები და მახასიათებლები აქვს, მაგალითად, იმ ქვეყნებში, სადაც ეკონომიკის სტრუქტურული ტრანსფორმაცია შოკური თერაპიით მოხდა, ასევე წარმოიქმნა კუმშვადი ქალაქები, რომლებიც რესურსებისა და ადამიანების უწყვეტ გადინებას განიცდიან. სამწუხაროდ, არსებულ საკითხზე აკადემიური ლიტერატურა ძირითადად დასავლური ქალაქების გამოცდილების ანალიზს ეყრდნობა, როგორიცაა ამერიკული ქალაქების შეკუმშვა ან აღმოსავლეთ გერმანული ქალაქების შეკუმშვა საბჭოთა კავშირის დაშლის შემდგომ, დანარჩენ პოსტ-საბჭოთა სივრცეში კი ნაკლებია სიღრმისეული გამოკვლევები იმის შესახებ, თუ კონკრეტულად როგორ ხორციელდება დასახლებებისა და ქალაქების შეკუმშვა და რა მახასიათებლები აქვს მათ ჩვენს კონტექსტში; რაც აღნიშნული ფენომენის შესახებ ცოდნას გაამდიდრებდა.

დღეს მსოფლიოში მიმდინარე ქალაქთა კუმშვას ეკონომიკური, დემოგრაფიული, გეოგრაფიული და ფიზიკური განზომილებები აქვს. ქვემოთ ვნახავთ, რომ ტყიბულის შემთხვევაში, კუმშვას მკვეთრად გამოხატული გენდერული განზომილება აქვს, ვინაიდან ადგილობრივი შრომის ბაზარი ჯერ კიდევ ინარჩუნებს კაცებს ქვანახშირის მოპოვებაში ჩართვის შესაძლებლობის გამო.

ინტერვიუები ასევე აღწერს, თუ როგორ მოქმედებს ტყიბულის კუმშვა მოსახლეობის ზოგადი განწყობის, სამოქალაქო აქტიურობის, სხვადასხვა ინიციატივებისა და გაერთიანებების ლიმიტებსა და შეუძლებლობაზე; როგორ ტრანსფორმირდება ქალაქის ეს ქცევა მოსახლეობის მენტალურ და ფსიქოლოგიურ მდგომარეობებად, როგორ წარმოშობს ქალაქში მომავლის არქონის განცდას და როგორ მოქმედებს ეს განცდა კონკრეტულად ქალებზე.

ტყიბულის შრომითი ბაზრის ძირითადი მახასიათებლები

ზოგადი აღწერა

ქალაქ ტყიბულის შრომის ბაზრის ძირითადი სტრუქტურა დასაქმების მხოლოდ ორ ძირითად შესაძლებლობას, ქვანახშირის მოპოვებას და არსებულ საჯარო დაწესებულებათა ქსელში მუშაობას გულისხმობს. შრომის ბაზრის მთავარი წილი ქვანახშირის მომპოვებელ კომპანია „საქნახშირზე“ მოდის, რომელიც 2006 წლიდან ტყიბულში არსებულ ქვანახშირის საბადოებს ფლობს და მუნიციპალიტეტის შემოსავლებში 95%-იანი წილი აქვს.² ეს მოსაზრება გაზიარებულია მოსახლეობაშიც, რომლებიც, ინტერვიუების მიხედვით, კომპანიას ქალაქის მთავარ დამფინანსებლად მიიჩნევენ, თუმცა, მეორე მხრივ, მუნიციპალიტეტის წარმომადგენლები აცხადებენ, რომ 2019-2020 წლებში „საქნახშირისგან“ ბიუჯეტში არ შესულა „არც ერთი თეთრი“, ხოლო 2021 წელს, მუნიციპალიტეტმა კომპანიისგან მიიღო მხოლოდ ქონების გადასახადი.

ტყიბულის შრომის ბაზრის ზოგად სპეციფიკასა და ადგილზე წარმოებული სავსე დაკვირვებების საფუძველზე დგინდება, რომ დღეს ქალაქში არ არსებობს არათუ „საქნახშირზე“ მსხვილი დამსაქმებელი, არამედ, არც ალტერნატიული დასაქმების რაიმე სხვა კერა, თუ არ ჩავთვლით იმ მუდმივ, ქალაქის საზოგადოებრივი და სოციალური ფუნქციონირებისთვის აუცილებელ სამუშაო ადგილებს, რომელთა არსებობაც სასიცოცხლოდ მნიშვნელოვანია ნებისმიერი ადმინისტრაციული დასახლების ცხოვრებისა და ბაზისური უსაფრთხოებისთვის: სახელმწიფო სამსახურები და საჯარო ობიექტები, პოლიცია, სკოლამდელი და სასკოლო აღზრდის სექტორი, ყოველდღიური სურსათის, საყოფაცხოვრებო საშუალებების სავაჭრო ობიექტები და ავთიაქები, ასევე, მცირე რაოდენობის სხვადასხვა ტიპის შერეული მაღაზიები.

ქალაქის მაცხოვრებელთა და საწარმოში დასაქმებულ ადამიანთა დემოგრაფიული მონაცემების ანალიზი აჩვენებს, რომ ქვანახშირის მოპოვების შრომაში ჩართულ ადამიანთა თითქმის აბსოლუტური უმრავლესობა კაცია. „საქნახშირის“ შემდეგ, ტყიბულში კერძო სექტორში დასაქმების ალტერნატივად სამკერვალო ფაბრიკა ითვლება, რომელშიც ძირითადად ქალები არიან დასაქმებული, თუმცა, აქ მომუშავეთა ინფორმაციით, დასაქმებულთა რაოდენობა მხოლოდ 50-60 ადამიანს შეადგენს. პანდემიის პირობებში შეკვეთების ნაკლებობის გამო, ფაბრიკა ამჟამად გაჩერებულია და არ ფუნქციონირებს. ამჟამად, ტყიბულში მოქმედებს, ასევე, ჯამში ორი ათეული ადამიანის დამსაქმებელი ორ ბანკი და ორი სამედიცინო კლინიკა. „საქნახშირის“ გარდა, ერთადერთი მსხვილი დამსაქმებელი კი ისევ საჯარო სექტორია.

² მონაცემი მოყვანილია ტყიბულის მუნიციპალიტეტის 2019 წლის ადგილობრივი ეკონომიკური განვითარების გეგმაში.

შახტაში მუშაობენ როგორც ახალგაზრდა, ისე საშუალო და გარკვეული რაოდენობის საპენსიო ასაკში მყოფი კაცები, საჯარო სამსახურებში კი, როგორც რესპოდენტთა ინტერვიუებიდან ირკვევა, ძირითადად მუშაობენ საშუალო ასაკის და საპენსიო ასაკში მყოფი ქალები. ეს ორი დემოგრაფიული ფაქტორი ბარიერად იქცევა ტყიბულში ახალგაზრდა ქალთა დასაქმებისთვის: ერთი მხრივ, შახტა შეუსაბამო სამსახურად მიიჩნევა ქალთათვის და ქალთა დასაქმება აქ ვერ ხერხდება, მეორე მხრივ კი, ვინაიდან საჯარო სამსახურებში იშვიათად თავისუფლდება სამტატო სამუშაო ადგილები, ახალგაზრდებს უჭირთ დასაქმება.

საჯარო სამსახურებისა და სამკერვალოს მიღმა, ადგილობრივი შრომითი ბაზარი ქალთათვის ძირითადად ვაჭრობისა და მომსახურების სფეროში – არაფორმალური ხასიათისა სამუშაო ადგილებს გულისხმობს და შრომითი ხელშეკრულების გარეშე, საქართველოს შრომის კოდექსით გათვალისწინებული ნორმებისა და სტანდარტების მიღმა შრომას, უკიდურესად დაბალი ანაზღაურებით.

ტყიბულის შრომის ბაზარი არ არის მხოლოდ ტიპური არადივერსიფიცირებული შრომითი ბაზარი, რომელიც იხსნება მხოლოდ ქალაქის მონოინდუსტრიულობითა და პოსტ-საბჭოთა კაპიტალიზმის თავისებურებებით. მას სხვა თავისებურებებიც გააჩნია, რომლებზე დაკვირვებაც მეტად დაგვეხმარება, ტყიბულში ქალთა შრომის ბაზარზე რეალური მონაწილეობის მასშტაბები, ხასიათი, გეოგრაფია და ბარიერები გავიგოთ.

შრომის დემოგრაფიული სტრუქტურა, გენდერული და სექტორული განაწილება

„საქნახშირის“ ინფორმაციით, ტყიბულის ქვანახშირის მომპოვებელ საწარმოში ამჟამად დასაქმებული 1230 ადამიანიდან მხოლოდ 95-ია ქალი, რაც ქვანახშირის მოპოვების სპეციფიკიდან გამომდინარეობს არსებული ტექნოლოგიური დონისა და სიმძლავრის პირობებში. „საქნახშირის“ ინფორმაციით, „კომპანია განეკუთვნება თავისი საქმიანობის სფეროთი მძიმე, მავნე და საშიშპირობებიან საწარმოთა კატეგორიის ნუსხას, სამუშაოების უმეტესი ნაწილი მოიცავს ფიზიკურ შრომას, გამომდინარე აქედან ქალბატონებისთვის ვაკანტური არის პოზიციები, რომელიც მოიცავს მსუბუქ ფიზიკური დატვირთვას ან ადმინისტრაციულ-საოფისე სამუშაოებს“, თუმცა, მეორე მხრივ, ჩვენ არ გვაქვს ინფორმაცია იმის შესახებ, გაიზრდებოდა თუ არა დასაქმებულ ქალთა რაოდენობა საწარმოში ტექნოლოგიური განახლება-გადართობისა და მოპოვების პროცესის თანამედროვე სტანდარტებთან სრულად დაახლოების შემთხვევაში.

თუ გავითვალისწინებთ, რომ 95 ქალი ადმინისტრაციის თანამშრომლებსაც მოიცავს, გამოჩნდება, რომ უშუალოდ მოპოვებით სამუშაოებში ჩართულ ქალთა რიცხვი გაცილებით ნაკლებია. შახტაში დასაქმებული რესპოდენტის განმარტებით, ამ

რიცხვში შედიან ასევე დამლაგებლები და ეგრეთწოდებულ „სალამპეში“ მომუშავე ქალები, რომლებიც შახტაში შემსვლელებს აღრიცხავენ. ასევე, მიუხედავად იმისა, რომ ქალები „საქნახშირში“ არ მუშაობენ მძიმე ფიზიკური დატვირთვით, ერთ-ერთი რესპოდენტის განმარტებით, არის შემთხვევები, როდესაც ქალებს ნიჩბებით უწევთ გადმოყრილი ნახშირის შეგროვება.

მოსახლეობის რიცხოვნობისა და 2014 წლის საყოველთაო აღწერის შემდეგ მისი მოსალოდნელი კლების პირობებში, „საქნახშირში“ მომუშავე 1230 ადამიანიდან 1100-ზე მეტი ადამიანი რომ კაცია, ეს მიუთითებს, რომ დღეს „საქნახშირი“ ასაქმებს შრომისუნარიანი ასაკის მამრობითი სქესის კაცების დაახლოებით ნახევარს.³ საბოლოო ჯამში, შეგვიძლია ვთქვათ, რომ ტყიბულში რეალურად მცხოვრები ოჯახების უმეტესობის ერთი კაცი წევრი მაინც შახტაშია დასაქმებული.

საჯარო სექტორში დასაქმებულთა უმრავლესობა ქალია, გარდა მუნიციპალიტეტი-სა და საკრებულოსი, სადაც რაოდენობრივად ჭარბობენ კაცები. კაცები ჭარბობენ მუნიციპალიტეტის მმართველობით პოზიციებზეც. საჯარო სკოლებსა და სასკოლო აღზრდის დაწესებულებებში მომუშავეთა თითქმის აბსოლუტური უმრავლესობა ქალია, ისევე, როგორც მუნიციპალიტეტის ბალანსზე მყოფი არაკომერციული იური-დიული პირების ობიექტებში დასაქმებულთა უმრავლესობა.

ტყიბულის მუნიციპალიტეტის საჯარო სექტორში დასაქმებულთა რაოდენობრივი და გენდერული გადანაწილება:

დასაქმების ადგილი	ქალი	კაცი	სულ
ტყიბულის მუნიციპალიტეტის მერია	59	61	120
ტყიბულის მუნიციპალიტეტის საკრებულო	10	27	37
ა.ა.ი.პ ტყიბულის მუნიციპალიტეტის „საზოგადოებრივი ჯანდაცვა“	13	-	13
ა.ა.ი.პ ტყიბულის მუნიციპალიტეტის „სკოლამდელი აღზრდის დაწესებულება“	218	18	236
ა.ა.ი.პ ტყიბულის მუნიციპალიტეტის „კომუნალური გაერთიანება“	50	70	120
ა.ა.ი.პ ტყიბულის მუნიციპალიტეტის „კულტურის ობიექტების გაერთიანება“	134	43	177
ა.ა.ი.პ ტყიბულის მუნიციპალიტეტის „სპორტული ცენტრი“	40	72	112
ჯამში:	524	291	815

³ საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული დეპარტამენტიდან მიღებული ინფორმაციით, 2014 წელს ჩატარებული მოსახლეობის საყოველთაო აღწერის მიხედვით, უშუალოდ ქალაქ ტყიბულში ოფიციალურად აღირიცხებოდა 9,770 მოსახლე - 5,148 ქალი და 4,622 კაცი.

ამ მონაცემებს, ემატება, ასევე, ტყიბულში სასკოლო განათლების სექტორში დასაქმებულთა რაოდენობა, რომელიც ქალთა ყველაზე მსხვილ დამსაქმებლად შეგვიძლია მივიჩნიოთ. ადგილობრივ მასწავლებელთა ინფორმაციით, ტყიბულის 6 საჯარო სკოლაში დასაქმებული მასწავლებლებიდან, უდიდესი უმრავლესობა ქალია. მნიშვნელოვანია, რომ სკოლების პარალელურად, ტყიბულში განვითარებულია ე.წ რეპეტიტორის – კერძო მომზადების ინსტიტუტი, რაზეც კვლევის ფარგლებში გამოკითხული თითქმის ყველა რესპოდენტი მიუთითებს. მათი განმარტებებით, არაფორმალური თვითდასაქმების ამ ფორმაში ქ. ტყიბულის სკოლის მასწავლებელთა უმეტესობაა ჩართული დამატებითი შემოსავლების მიღების მიზნით.

რესპოდენტებთან საუბრისა და ქალაქში სავსე სამუშაოების წარმოების შედეგად დგინდება, რომ საჯარო სამსახურების ქსელში დასაქმება ხშირ შემთხვევაში გულისხმობს არა ფუნქციურად, სპეციალიზირებულ და საჭირო კადრებით დაკომპლექტებაზე ორიენტირებულ შერჩევას; არამედ კერძო სექტორში „საქნახშირის“ გარდა ალტერნატიული სამუშაო ადგილების არარსებობის გამო, წარმოადგენს უმუშევრობის სოციალური შედეგების დაბალანსების მექანიზმს, რომელიც აღნიშნული მიზნით უფუნქციო სამუშაო ადგილებსა და ხშირად არაკვალიფიციურ კადრებს ინარჩუნებს. თუმცა, არსებული მწირი სახელფასო ბიუჯეტი ვერ წვდება საჯარო სექტორში დასაქმებულთა ადეკვატური ხელფასებით უზრუნველყოფას.

„მუნიციპალიტეტში თანხების ნაკლებობაა მთავარი პრობლემა. ყველზე რთული ვითარება რა მხრივ არის, იცით? აი ბიუჯეტის 95% იხარჯება ხელფასებში,⁴ ჭობია ნაკლები, მაგრამ პროფესიონალი ხალხი გყავდეს, საქმეც უფრო გაკეთდება და იმ ხალხსაც ოდნავ მეტი ხელფასი შეხვდება, მაგრამ ყველას რომ უჭირს? იმას ვერ გაუშვებ, ამას ვერ გაუშვებ და – მართლა ვერ გაუშვებ – ადამიანური ფაქტორები იმდენად დიდ როლს თამაშობს, რომ საბოლოოდ საქმე ფუჭდება ყველგან“. მზია, 51

ტყიბულის საჯარო სექტორისთვის დამახასიათებელი კიდევ ერთი განსაკუთრებული თავისებურება ისაა, რომ უჩვეულოდ მაღალია საპენსიო ასაკში მყოფ მოქალაქეთა დასაქმების მაჩვენებელი. 2014 წლის მოსახლეობის აღწერის მონაცემებს თუ გადავამუშავებთ, ვნახავთ, რომ ქალაქ ტყიბულში აღრიცხული ქალი მოსახლეობის 37%. ჯამში, ამ აღწერის მიხედვით ტყიბულის ორივე სქესის საქალაქო მოსახლეობის 25% 2014 წელს იმყოფებოდა 60 წელს ზემოთ. საპენსიო ასაკში მყოფთა არც ისე მცირე ნაწილი დასაქმებულია გარკვეული სახის საჯარო დაწესებულებებში, მაგალითად, კულტურისა თუ სხვა საჯარო ობიექტებში, მუნიციპალიტეტის სასოფლო ბიბლიოთეკებში და სხვა, ვინაიდან აქ არსებული მწირი, საბაზისო ოდენობის ხელფასები დამატებითი შემოსავალია ხანდაზმულთათვის, რომელთაც არსებული პე-

⁴ ციტატაში მოყვანილი მონაცემი ასახავს რესპოდენტის პირად განცდას. მეორე მხრივ, მუნიციპალიტეტის წარმომადგენლების ინფორმაციით, ბიუჯეტის ნახევარზე მეტი - 55% ნამდვილად იხარჯება ხელფასებში.

ნსია საარსებოდ არ ჰყოფნით. არსებული პენსიის სიმწირე და არაადეკვატურობა, სხვა ფაქტორებთან ერთად, როგორიცაა მედიკამენტების სიძვირე და ა.შ. დამატებითი ბარიერია საპენსიო ასაკში პენსიაზე გასვლისთვის, რაზეც პენსიონერთა უმრავლესობა უარს ამბობს და რჩება სამსახურში. ეს გარემოება კი ახალგაზრდების დასაქმებისა და კადრების ჩანაცვლების პოლიტიკისთვის ჩამკვეთ მექანიზმად იქცევა.⁵

„თქვენი აზრით, საშუალო ასაკი მომუშავეების რამდენი იქნება? 50 წელს გემოთ. მე თვითონ დავინტერესდი ამას წინათ, მაინტერესებდა რამდენი იყო დაახლოებით 180 ადამიანიდან 65 წელს გადაცილებული და 75 თანამშრომელი აღმოჩნდა 65 წელს გემოთ! იმ 75 დან დაახლოებით ყველა 70-ს გადაცილებულია“. აი 84 წლისაა ეს კაცი, რომელიც წელან შემოვიდა. საკმარისი პენსია რომ ჰქონდეს, ხომ არ იმუშაებდა. 2 პენსიონერი მყავს, მშობლები და ვიცი, რომ არ არის საკმარისი რაც აქვთ, რომ არ ვვხმარებოდე იმათ მე, იმათი ორივეს პენსია ერთად არაფერი არაა იმათთვის. აბსოლუტურად არაფერი – ჯერ ერთი, წამლებია ისეთი ძვირი“. მზია, 51

ქალთა ანაზღაურება და შრომითი პირობები

ქალთა შრომითი ბაზარი ტყიბულში გაჭერებულია უკიდურესად დაბანალბადურებადი და სოციალურად მოწყვლადი სამუშაო ადგილებით, რის გამოც, საჭარო სტრუქტურებში დასაქმება ტყიბულში პრესტიჟულ შრომად ითვლება, თუმცა, ვერ ვიტყვით, რომ საჭარო სექტორში არსებული ანაზღაურება ადეკვატური ან ადეკვატურთან მიახლოებულია.

ა.ა.ი.პ-ებში მომუშავე საშუალო და დაბალი რგოლების – მაგალითად კულტურის მუშაკების, ბიბლიოთეკარებისა და სხვათა ანაზღაურება ხშირად ჩამოუვარდება საარსებო მინიმუმსაც კი – შეადგენს თვიურად 180 ლარს; გარკვეული პოზიციებისთვის თვეში 100 ლარს და ა.შ. სახელფასო მდგომარეობა არ არის სახარბიელო არც მუნიციპალიტეტის მერიაში, სრულ განაკვეთზე, მაღალი რგოლის სპეციალისტათვის, რაც მაქსიმუმ 700-800 ლარს შეადგენს. ასეთივე ანაზღაურება აქვთ მუნიციპალიტეტის ბალანსზე მყოფი საზოგადოებრივი ობიექტების არაკომერციული იურიდიული პირების ობიექტების გაერთიანებების დირექტორებსაც.

⁵ საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული დეპარტამენტის მონაცემების მიხედვით, საქართველოში ზოგადად მაღალია ასაკით პენსიონერთა რაოდენობა და მოსახლეობა ზრდადი ტენდენციით დაბერებადია, ისევე, როგორც, განსხვავებული პენსიაზე გასვლის ასაკობრივი ზღვრის გამო, პენსიონერ ქალთა რაოდენობა მნიშვნელოვნად აჭარბებს ეროვნულ დონეზე პენსიონერ კაცთა რაოდენობას. კონკრეტულად ტყიბულის მუნიციპალიტეტის თავისებურება ამ შემთხვევაში საპენსიო ასაკში მყოფ მოქალაქეთა შრომით ბაზარზე აქტიური მონაწილეობაა, როგორც კერძო - ისე საჭარო სექტორში და როგორც ქალების, ისე კაცების შემთხვევაში. ამ სპეციფიკისთვის ხაზგასმის მიზანი არ არის საპენსიო ასაკში მყოფ ტყიბულის მოქალაქეთა შრომის ბაზრიდან გასვლის მიზანშეწონილობის ჩვენება, არამედ შრომის ბაზრის დემოგრაფიული სტრუქტურის აღწერა, რაც თავის მხრივ, დამოკიდებულია სხვა პოლიტიკურ ცვლადებზე (პენსიის სიმწირე, ახალგაზრდების გადინება) და ა.შ.

იგივეს ვერ ვიტყვით სკოლამდელი აღზრდის სექტორზე, რომელიც მუნიციპალიტეტზეა დამოკიდებული. ქალაქში მოქმედ 6 საჯარო ბაღში დასაქმებულთა ანაზღაურება დაბალია, თუმცა, ამ სექტორში ანაზღაურება დაბალია ზოგადად, ეროვნულ დონეზეც, შეადგენს რა საშუალოდ 350 ლარს (UNICEF, 2018).

ხელოვნების სკოლების პედაგოგთა საშუალო ანაზღაურება დაახლოებით 200-250 ლარია, ზოგიერთ შემთხვევაში 70-80 ლარსაც შეადგენს თვეში - იმ შემთხვევაში, თუ პარალელურად პედაგოგები სკოლაშიც მუშაობენ და მინიმალურ საათებს იღებენ. ამ სექტორში მაქსიმალური ანაზღაურება, რესპოდენტთა თქმით, შეიძლება თვეში 400 ლარამდე ავიდეს.

საჯარო სექტორში ხელფასების ასეთ სიმწირეს ადგილობრივი მუნიციპალიტეტის შეზღუდული ბიუჯეტითა და ქალაქის არასაკმარისი ფინანსებით ხსნიან. ამ პირობებში, შეუძლებელი ხდება, ერთი მხრივ, საჯარო სამსახურებსა და ობიექტებში ახალგაზრდა კადრების დაკავება და შენარჩუნება, მეორე მხრივ კი იმისთვის, რომ ადამიანებმა შეინარჩუნონ საკუთარი სპეციალობები და პროფესიები, მათ დამატებით სრულგანაკვეთიან სამუშაოებში უწევთ მუშაობა.

„მაგალითად, ჩვენ ქორეოგრაფიული ანსამბლი გვაქვს „ცხრაჯვარი“ და ბიჭები ყველა შახტაში მუშაობს. 180 ლარი აქვთ ხელფასი და ამით ხომ ვერ იცხოვრებენ? რეპეტიციები საღამოსაა ძირითადად და 8 საათიან სამუშაო დღეს რომ ამთავრებენ, მერე მოდიან რეპეტიციებზე. მათი პროფესია ქორეოგრაფიაა და რომ არ დაკარგონ, უწევთ ასე. ზოგს ორი პროფესია აქვს უკვე, ინჟინერიც არის და ქორეოგრაფიც არის. ზოგი კომუნალურშია⁶ პარალელურად დასაქმებული და ა.შ. სოციალური ფონი, რომ გითხრათ, ძალიან მძიმეა ზოგადად – განსაკუთრებით საჯარო სამსახურში დასაქმებული ადამიანების“. მზია, 51

სამკერვალო ფაბრიკაში, სადაც, მიუხედავად ხმაურისა, რომელიც ხშირად იქ დასაქმებულთათვის სმენის პრობლემების გამომწვევი ხდება, სრულ განაკვეთზე მომუშავე მკერავის ფიქსირებული ხელფასი 350 ლარია. დამატებით ანაზღაურების პრინციპი გამომუშავებაა, თუმცა პანდემიის დროს, მაგალითად, დასაქმებულები ფიქსირებული ხელფასის გეგმასაც კი ვერ ასრულებდნენ.

„ძირითადი ხელფასი არის 350 ლარი – და ისე გამომუშავებაზე ვართ, როცა შეკვეთებია, მეტიც გამოგვიმუშავებია 100- 150 ლარით მეტი. პანდემია რომაა, საქმე ნაკლებია და იმ 350 ლარისასაც ვერ გამოგვიმუშავებდით, სანამ ფაბრიკა დროებით დაიხურებოდა. 350 ლარი იმდენად მიზერულია დღეს, რანაირად უნდა გეყოს, მაგრამ აი ოჯახის წევრებიც რომ მუშაობენ –

⁶ ა.ა.ი.პ ტყიბულის მუნიციპალიტეტის „კომუნალური გაერთიანება“

მეუღლე შახტაში, ჩემი ხელფასი უბრალოდ ემატება – რამოდენიმე დღის ფულია, რაღაცას მეც ვაკეთებ პატარა ნვლილი შემაქვს“. ცირა, 61

ტყიბულის ქალთა შრომის ბაზრის ძირითადი წილი კერძო სექტორში ვაჭრობისა და მომსახურების სფეროს უჭირავს, სადაც საშუალო ხელფასი 250 ლარია, მათ შორის, ხშირად 12 საათიანი, შეუსვენებელი სამუშაო გრაფიკისა და მძიმე ფიზიკური დატვირთვის პირობებში.

„ახლა ვმუშაობ შერეულ სამეურნეო და სარემონტო მაღაზიაში. ეს ქალის საშუალო არაა, უფრო მამაკაცების სამუშაოა და ზოგჯერ ფიზიკური დატვირთვაც მიწევს, მაგრამ აქ მუშაობა მირჩევნია – ხელფასი 400 ლარი მაქვს. ადრე ვმუშაობდი დილის 8-დან ღამის ორ საათამდე, 300 ლარად. ფიზიკური დატვირთვა ძალიან მძიმე მიწევდა: უნდა მომეტანა პროდუქტი, კალკულაციაც მე უნდა გამეკეთებინა. მთელი დღე, 12 საათიან ცვლებში (მინიმუმ!) ვმუშაობდი, კვირაში 1 დღე ვისვენებდი. დღის განმავლობაში შესვენებაც კი არ მქონდა, წყლის დაღვების საშუალებაც არ მქონდა. დასაჯდომიც არ მქონდა – საჭმელი კუთხეც არ მქონდა, დრო ჭამის არ მქონდა“ თიკო, 40

ანაზღაურების, შრომითი პირობებისა და ღირსეული მოპყრობის საკითხები მათი აზრით შედარებით გაუმჯობესა ტყიბულში ქსელური მარკეტების შემოსვლამ – კერძოდ, ამჟამად ქალაქში მოქმედებს სუპერმარკეტები „სპარი“, „ორი ნაბიჯი“ და „მაგნიტი“. მიმდინარეობს, ასევე, „ნიკორას“ გახსნაზე მუშაობა. ანაზღაურება აქაც დაბალია, თუმცა სტანდარტიზებულია საქართველოს დანარჩენ ქალაქებსა და დედაქალაქში არსებულ ტარიფებთან მიმართებაში, რაც რესპოდენტთა თქმით ტყიბულის კვალობაზე მცირე მარკეტებთან შედარებით უკეთეს პირობებს ქმნის. თუმცა, რესპოდენტი, რომელიც ემიგრაციაში წასვლამდე „მაგნიტში“ მუშაობდა, ასევე გაუსაძლის პირობებზე საუბრობს.

„15 წლის როცა ვიყავი, კერძო მაღაზიაში ვმუშაობდი, 11 ლარს ვიღებდი დღეში და ეს ძალიან ცოტაა. 11 საათი ვმუშაობდი შესვენების გარეშე, ყველ დღე. ეს რამდენიმე წლის წინ იყო. ახლა „ორ ნაბიჯში“ ვმუშაობ და აქ 26 ლარს ვიღებ. პატარა მაღაზიებში ახლაც ისე მუშაობენ, 3 ლარით გაუზარდეს ხელფასი – 14 ლარია დღეში“ ანა, 19

„მაგნიტში“ დილის 8 საათიდან რომ ვინყებდით მუშაობას, ღამის პირველზე ვიყავი სახლში. კი მქონდა დასვენების უფლება, მაგრამ დრო არმქონდა. ვერ დგები ფეხზე, იმდენი ხალხია. 5-10 წუთი გავრბოდი რომ ერთხელ მეჭამა საჭმელი. დრო არავის არ აქვს იქ რომ ვიღაცამ შეგცვალოს. ამდენი საათი გიხარ და ტვინით და ყველანაირად გაუჩერებლად მუშაობ და ძალიან რთულია, თუ სხვა შეგცვლიდა რომელიმე დღეს, შენი ხელფასიდან მოგაკლდებოდა 24 ლარი იმ 350 დან“. ლია, 52

„განვადებებზე ვმუშაობდი „ელიტელში“, დაიხურა მერე. ძაან ცუდი ანაზღაურება იყო – დღეზე იყო 5 ლარი და დაახლოებით 7-8 საათი ვმუშაობდი. მაღაზიებში ჩვენთან ზოგადად ძალიან ცუდი ანაზღაურებაა. ქსელური მაღაზიები რაც არის, ორი წელია რაც გაიხსნა, მანდ ცოტა არაუშავს – 300-400 ლარია ხელფასები და მაგით შეიძლება ოჯახი შეინახო ტყიბულის პირობებში, სხვაც თუ მუშაობს მითუმეტეს. სხვა მაღაზიებში მინიმუმ 12 საათიანი სამუშაო გრაფიკია და 10 ლარი თუ მოგცეს, მაგაზეც მაღლობელი უნდა დარჩე“. ეკა, 24

ქალთა განათლება და პროფესიით დასაქმების შესაძლებლობები ტყიბულში

მიუხედავად იმისა, რომ ქალთა უმეტესობას ტყიბულში მიღებული აქვს უმაღლესი განათლება, ქალაქში ძალიან რთულია პროფესიის შესაბამისად დასაქმება. პირველ რიგში, ამაზე მოქმედებს თავად შრომის ბაზრის სტრუქტურა, რომელიც გაჭერებულია დაბალკვალიფიციური სამუშაო ძალის მოთხოვნით. ქალებისთვის ტყიბულში არსებობს მხოლოდ ერთი სპეციალობა, რომელსაც საჯარო სექტორი ითვსებს – ბაღის, დაწყებითების ან გარკვეული სპეციალობის მასწავლებელი. სკოლამდელი და სასკოლო აღზრდის სექტორი ერთადერთი სექტორია, სადაც ქალებს პროფესიის შესაბამისად დასაქმება ფორმალურად შეუძლიათ, ამიტომ, არ არის შემთხვევითი, რომ ძალიან ბევრი ქალი, რომელიც ცხოვრობს ტყიბულში, სწორედ ამ პროფესიისაა განათლებით. ერთმანეთისგან განსხვავებული ასაკისა და საქმიანობის ქალებთან ჩატარებული სიღრმისეული ინტერვიუების რესპოდენტთა უდიდესი უმრავლესობა განათლებით სწორედ დაწყებითების პედაგოგი ან განათლების სფეროსთან დაკავშირებული პროფესიის აღმოჩნდა. მიუხედავად ამისა, კვლევის რესპოდენტებიდან მხოლოდ ერთი მუშაობს ამჟამად საკუთარი პროფესიით, სპეც-მასწავლებლად საჯარო სკოლაში, მეორეს კი აქვს 2 წლის განმავლობაში საბავშვო ბაღში საკუთარი პროფესიით მუშაობის გამოცდილება, თუმცა, შედარებით მარტივად დასაქმებას უფრო იმას უკავშირებს, რომ პროფესიით ფსიქოლოგია და არა მასწავლებელი. რესპოდენტები აქაც საუბრობენ არაფორმალური კავშირების გავლენებზე, რომლებიც ამ სექტორში სამსახურში აყვანის პროცესს არეგულირებს.

„დავამთავრე ინსტიტუტი, დაწყებითების მეთოდიკა. 7 საჯარო სკოლაში ვერ ვიშოვე სამსახური, მიუხედავად იმისა, რომ განათლება მქონდა შესაბამისი. კარდაკარ დავდიოდი სკოლებში, ხან ტირილით, ხან თხოვნით და არ გამოჩნდა ადგილი. ბოლოს წავედი მაღალმთიან სოფელში, მცირეკონტიგენტიან სკოლაში და 6 წელი ვმუშაობდი“. სოფო, 38

„2 წელი, საბავშვო ბაღში ვიმუშავე ჩემი სპეციალობით, ჩვენი ნაცნობი კი იყო ისიც, ვინც მიმიღო – მაგრამ მგონია, ისედაც მიმიღებდა. ზოგადად ნეპოტიზმი არის და ბოლო დროს უფრო გაძლიერდა. შენი დასაქმება დამოკიდებულია იმაზე, ვინ არიან ახლა მერიაში და ა.შ“. თეონა, 26

„განათლებით მაქვს დაწყებითი პედაგოგიკა დამთავრებული და ყოველთვის ჩემი პროფესიით მინდოდა დასაქმება. სამწელიწადნახევარი დაწყებითების მასწავლებლად ვმუშაობდი სოფელში, მერე კი ტყიბულში დავბრუნდი. ყოველთვის ჩემი პროფესიით მინდოდა მუშაობა, მაგრამ თუ არ გყავს ვინმე, ვერ დაიწყებ. ნაცნობი არავინ მყავდა და უარი მითხრეს და მეორე დღეს მიიღეს 8-9 კლასს დამთავრებული იმის შემდეგ მარკეტებში, გამყიდველად ვმუშაობ“. თიკო, 40

რესპოდენტები საუბრობენ, ასევე, ზოგადად განათლების დონის გაუფასურებაზე. განათლების ყველა საჭირო საფეხურის გავლის შემთხვევაშიც კი, კომპეტენცია არ თამაშობს საკმარის როლს აღნიშნული პროფესიით თუნდაც ყველაზე დაბალ რგოლში დასაქმებისთვის, მით უფრო მაშინ, როცა შეფასების კრიტერიუმი მხოლოდ ნაცნობობაა. საინტერესოა, ასევე, რომ მასწავლებლად დასაქმების ბარიერად პოლიტიკური ნიშნით დისკრიმინაციაზე საუბრობენ როგორც წინა, ისე არსებულ ხელისუფლებაზე საუბრისას.

„მაგისტრატურაზე ჩავაბარე მაშინვე, იმიტომ რომ იმდენად გაუფასურებულია განათლების დონე რომ არც მიფიქრია, ბაკალავრით მუშაობის დაწყებაზე. მეტი რა საფეხური უნდა გაიარო? და მაინც რთულია აქ დასაქმება, ნაცნობი უნდა გყავდეს ან ვიღაცის მომხრე უნდა იყო, როგორც ხდება. კონკურსი ფორმალურია. თუ ძალიან არ შეუთივ, ვერ დასაქმდები“. თეონა, 26

„ზუსტად 12 წელი ვიყავი უმუშევარი – იმის გამო, რომ წინა მთავრობის მეხოტბე არ ვიყავი – ყოველთვის კრიტიკული ვიყავი და მაშინ გამორიცხული იყო, მუშაობა დაგეწყო. ეს ხდებოდა ყველა ტიპის საჯარო სამსახურში, მათ შორის სკოლაში. პირდაპირ მეუბნებოდნენ, რომ ზუსტად იმის გამო, რომ მქონდა განსხვავებული აზრი, ვერცერთ სამსახურში ვერ მიმიღებდნენ. 2012 წელში დავიწყე მხოლოდ მუშაობა საჯარო სამსახურში, იმიტომ, რომ ხელისუფლება შეიცვალა“. მზია, 51

„დედაჩემი პედაგოგია – 15, 20 წლიანი სტაჟი აქვს ბაღებში მუშაობის ცალკე და სკოლაში ცალკე. მთავრობა რომ შეიცვალა, დაიწყო ბაღებში კადრების განახლებები და შეიტანა საბუთები. იარა, იარა და მერე პირდაპირ უთხრეს – ნაციონალი რადგან ხარ, ვერ დასაქმდებიო, რისი იმედი გაქვსო. ვიღაც თუ გყავს, კარგად ხარ და ეგრე რომ ხარ, უკვე ვეღარ რისკავ – ეგეც რომ დაკარგო, მერე მშვიერი რჩები. ამიტომაც ამ ქალაქში ყველა და ყოველთვის ჩუმად“ – ეკა, 24

მიუხედავად იმისა, რომ ტყიბულში კერძო სექტორში ქალთა შრომით ბაზარზე უფრო მოთხოვნადია პროფესიული განათლების მქონე მუშახელი, როგორიცაა მკერავი, მცხოვრელი, გამყიდველი და სხვა, ქალაქში არ არსებობს პროფესიული გადამზადების შესაბამისი შესაძლებლობები. ქალაქში ფუნქციონირებს „ტყიბულის სამთო-ტექნოლოგიური ინსტიტუტი“, რომელიც ძირითადად შახტის ადმინისტრაციასა და შახტაში დასაქმების მსურველებისთვის გასცემს შესაბამის პროფესიულ დიპლომებს. ინსტიტუტში არსებობს სხვა კურსებიც, როგორიცაა საოფისე და კომპიუტერული პროგრამების შესწავლა, თუმცა, გამომდინარე იქიდან, რომ ტყიბულში თითქმის არ არსებობს საოფისე სამუშაო ადგილები მუნიციპალიტეტისა და შახტის ადმინისტრაციის გარდა, ეს ადგილობრივ ქალებს ვერაფრით ეხმარება დასაქმებაში. პროფესიული გადამზადების შემთხვევები უფრო მეტად ახსოვთ არასამთავრობო ორგანიზაციების ცალკეული პროექტებიდან. არასამთავრობო ორგანიზაციების გრანტებით დაიწყო საქმიანობა ტყიბულში რამდენიმე მცირე მენარმე ქალმაც, რომელიც, ასევე ვერ დასაქმდა საკუთარი პროფესიით.

„პროფესიით პედაგოგი ვარ, უმაღლესი განათლებით, მაგრამ ვერ ვიწყებდი ჩემი პროფესიით მუშაობას და დავიწყე კერვა. ნათხოვარი საკერავი მანქანა მქონდა. ახლა საკუთარი ატელიე მაქვს და ორი დასაქმებული მყავს. კიდევ დავასაქმებდი, მაგრამ კადრი არ არის კვალიფიციური. რეალურად მე დამსაქმებელიც ვარ, დასაქმებულებიც ვარ, დამლაგებელიც ვარ და ყველაფერს მე ვაკეთებ, არადა შემიძლია დასაქმება. გადამზადების ადგილიც არაა, რომ ისწავლონ. თვითონ აქ – მყავს ერთი მოსწავლე ახლა, მაგრამ იმდენად დატვირთული გრაფიკი მაქვს, იმას ვერ ვუჭდები. სტუდენტია და მოყვარულის დონეზე უნდა სწავლა – მე კი მინდა რომ დარჩეს და ახალგაზრდა მიჩვევია, სხვანაირი ხედვა აქვს. მაგრამ ახალგაზრდები არ რჩებიან და ამიტომაც მყავს დასაქმებული პენსიონერი“. ნათია, 39

„პროფესიით ვარ მედდა. საკუთარი განათლებით არ მიმუშავია, იმიტომ რომ აქ ეგ შეუძლებელი იყო. კორუფცია იყო ადრეც, ყოველთვის, და დღემდე არი. იძულებული გავხდი რომ მომეფიქრებინა რა გამეკეთებინა და მესწავლა ჩემით. ჯერ სალონი გავხსენი, 2004 წელს. სანყისი კაპიტალი ასი დოლარი იყო, გზავნილი სიძის – პირველად ვნახე მაშინ 100 დოლარი და ჯერ ვიტირე. მერე ვიყიდე ფენი და მაკრატელი სახლიდან წავიღე. პირველი ორი ლარი რომ ვიშოვე, მაშინაც ვიტირე. ახლა საკონდიტრო და საცხობი მაქვს უკვე 5 წელია. ეგვე ჩემით ვისწავლე. არაერთხელ მოვიყვანე სხვა, დასაქმებისთვის. არაერთხელ დამიწერია რომ ვეძებ მცხოვრელს – ჯერ თანხას მეკითხებიან, მაშინ როცა მე კვალიფიკაცია მჭირდება – ვასწავლი კიდევ, მაგრამ დიდხანს დარჩენას არ აპირებენ და ამიტომ თანხა უფრო აინტერესებთ, ვიდრე სწავლა – 500 ლარსაც გადავუხდი დღესაც რომ მოვიდეს, ოღონდ კი ცხობა იცოდეს ან დარჩეს და ისწავლოს“. – ლალი, 55

განვითარებისა და კარიერული წინსვლის პერსპექტივები

ტყიბულის ქალთა შრომის ბაზრის უკლებრივ ყველა, დასაქმების მსხვილი თუ წვრილი, საჯარო თუ კერძო სექტორი ერთნაირად ლიმიტირებულია განვითარებისა და სამსახურეობრივი წინსვლის, კარიერული ზრდისა და სოციალური მობილობის ამაღლების თვალსაზრისით.

კერძო სექტორში, მაგალითად „საქნახშირში“ დასაქმებული ქალებისთვის, რომლებიც ძალზე მცირე ნაწილს წარმოადგენენ ქალების საერთო რაოდენობისა, სოციალური მობილობის მნიშვნელოვანი ამაღლების ერთადერთ საფეხურს წარმოადგენს ადმინისტრაციაში დასაქმება, რაც, ადგილობრივთა ინფორმაციით, ნაკლებად ხდება, ვინაიდან ადმინისტრაციაში უფრო მეტად მუშაობენ არაადგილობრივები, ტყიბულელები კი მოპოვებით საქმიანობაში არიან ჩართული. რაც შეეხებათ მოპოვებით საქმიანობაში ჩართულ ქალებს, აქაც, ისევე როგორც საჯარო სექტორში, შედარებით მაღალი პოზიციის დაკავება, რომელიც მცირედ სახელფასო განსხვავებას გვაძლევს, ხშირად დამოკიდებულია „ნაცნობის“ ყოლაზე და ადმინისტრაციასთან კარგ ურთიერთობაზე. იშვიათი კვალიფიკაციისა და განათლების შემთხვევაშიც კი, რომელიც საწარმოს შეიძლება სასიცოცხლოდ სჭირდებოდეს, ამ „ნაცნობის“ გარეშე, შესაძლოა, პროფესიონალი ვერ დასაქმდეს საკუთარი სპეციალობის შესაბამის პოზიციაზე. როგორც რესპოდენტი აღნიშნავს, აქ გენდერული ფაქტორი ნაკლებად მუშაობს.

„ვმუშაობ „საქნახშირში“, მაგრამ არა ჩემი პროფესიით, არამედ ჩვეულებრივ მუშად. რუსეთში მაქვს ნასწავლი ეს სპეციალობა. ჩემი დიპლომით ვიყავი მისული და ვიცოდი, რომ არ ჰყავდათ ასეთი სპეციალისტი, რომ სჭირდებოდათ და ვერ პოულობდნენ, მაგრამ არ მიმიღეს, იმიტომ, რომ არავინ არ მყავდა. ჯერ მითხრეს მიგიღებთო, მაგრამ მერე მითხრეს, სწავლა თუ გინდოდა, საქართველოში რატო არ ისწავლეო. ქალი რომ ვარ, იმიტომ არა – იმიტომ, რომ არავინ მყავდა, 14 წელია ვმუშაობ ამ პოზიციაზე“. ინგა, 59

ვინაიდან სამკერვალო ფაბრიკაში მკერავებს ძირითადად ფიქსირებული ხელფასი აქვთ, მათთვის სოციალური მობილობის განხორციელება მხოლოდ იმ შემთხვევაში მოხდება, თუ ერთიანად ყველას მნიშვნელოვნად გაეზრდება ხელფასი. შესაბამისად, დანინაურებისა თუ განვითარების სხვა, ინდივიდუალური პერსპექტივა, შეიძლება ითქვას, აქ არ არსებობს.

კერძო სექტორის დანარჩენი ნაწილი, რომელიც გულისხმობს მაღაზიებსა და საჯარო ობიექტებს, კიდევ უფრო ნაკლებად გამოირჩევა დანინაურების – სოციალური მობილობის ამაღლების შესაძლებლობებით. კონსულტანტები, გამყიდველები,

მიმტანები მაქსიმუმ გახდნენ მენეჯერები ამავე ობიექტებში, რაც არ გვაძლევს არც მნიშვნელოვან სოციალურ ნახტომს სახელფასო განსხვავების დონეზე და არც რაიმე ტიპის პროფესიულ ზრდა-განვითარებას.

საინტერესოა, რომ ქალები, რომლებიც გამონაკლისთა რიცხვს მიეკუთვნებიან და ქალაქში მხოლოდ რამდენიმე ასეთი – ვინც ითვლება წარმატებულ კერძო მენარმედ, მაგალითად აქვთ საკუთარი ატელიე ან საცხობი, ასევე ვერ ხედავენ განვითარების – ბიზნესის გაფართოების და მეტი ადამიანის დასაქმების შესაძლებლობებს, მიუხედავად იმისა, რომ შემოსავლებით კმაყოფილები არიან. შეიძლება ითქვას, ამ პირობებში მათ უკვე მიღწეული აქვთ საკუთარი საქმიანობის მაქსიმალური საფეხურისთვის.

ტყიბულში ვერანაირად ველარ წარმომიდგენია ჩემი საკონდიტროს განვითარება. გინდა გაიზარდო, მაგრამ საშუალებას არ გაძლევს თვითონ ქალაქი. გადინებაა ხალხის, არაა კლიენტი. არაა კვალიფიციური კადრი. აგერ მაქვს სივრცე, მაქვს ინვენტარი, ვერ დავასაქმე ვერავინ. ბაზართან მაქვს ვიტრინა, ტორტების და ლობიანი-ხაჭაპურის. ჯერ აქ ვაცხობ ღამე და დილიდან იქ მიმაქვს რომ მე თვითონ გაყვიდო. იქაც მე ვარ, აქაც მე ვარ. ერთი ვარ. ვერ გავიზრდები ვერანაირად, რაც არ უნდა ფული მქონდეს და ჩავდო საქმეში, წყალში გადაყრილი იქნება“. ლალი, 55

„მოთხოვნა ჩემ პროდუქციაზე ძალიან დიდია, აქ რომ ველარ ვიღებ შეკვეთებს, უკონტაქტო კერვა დავინყე. ახლა ამ წუთში 3 ადგილობრივი შეკვეთა მაქვს მართო. დანარჩენს ფოსტის საშუალებით ვაგზავნი და ძალიან კომფორტულია. ტექნიკაც ყველანაირი მაქვს, ყველანაირი სირთულის კერვისთვის. კიდევ დავასაქმებდი სხვებს, მაგრამ კადრი არ არის კვალიფიციური – არადა კარგი პირობები მაქვს, ხელის შეწყობა შემიძლია“. – ნათია, 39

საინტერესო ისაა, რომ თუ სოციალური მობილობის განხორციელების, ქალთა განვითარებისა და კარიერული წინსვლის, პროფესიული ზრდის შესაძლებლობები კერძო სექტორში წინასწარლიმიტირებულია ადგილობრივი შრომის ბაზრის მიერ, საჯარო სექტორში ეს შესაძლებლობები მთლიანად წინასწარგანსაზღვრული და ლიმიტირებულია უკიდურესად მიზერული ხელფასების ფაქტორით:

„რადაცის პერსპექტივა რომ ყოფილიყო – 7 წლის განმავლობაში მერიაში საფინანსო განყოფილებაში მუშაობის შემდეგ, თბილისში გაქცევა ხომ არ მომინდებოდა? ან სამი თვით საზღვარგარეთ წასვლა? დანინაურებას ჩემი წასვლის შემდეგ ჩემი ქვედა რგოლი თუ შეძლებს, მაგრამ ამის იქით ხომ ისიც ველარ ავა? 700 ლარი მაქვს ხელფასი. აქ მოვედი 22 წლის და 29 წლის ისევ

იქ ვარ, საიდანაც დავიწყე – ხელფასები არ იზრდება, ჩემი სპეციალობის ამბავზე მაღალ საფეხურზე ვეღარ ავალ. ამას რომ ხვდები, იმას კი აღარ ფიქრობ, თბილისში წახვიდე თუ არა, იმას ფიქრობ, რომ დაავიანე წასვლა!” მირანდა, 29

საჯარო სამსახურებში მმართველობით, დირექტორის პოზიციებზე დასაქმების შემთხვევაშიც კი, ხელფასი უფრო დაბალია, ვიდრე, ვთქვათ ყველაზე მაღალი რანგის მეშახტის ხელფასი. ყველაზე მაღალი საფეხურიც რომ წარმოვიდგინოთ, ის გაცილებით ნაკლებია, ვიდრე ნებისმიერი მიგრანტი ქალის თვიური შემოსავალი უცხოურ ვალუტაში. შესაბამისად, ადგილობრივ ქალებს არ უღირთ მთელი ცხოვრება ისეთი საფეხურის მიღწევას შეალიონ, სადაც გადახდილი ანაზღაურებით ოჯახებსაც კი ვერ შეინახავენ სრულფასოვნად.

ახლა თქვენთვის ხომ წარმოუდგენელია რომ 180 კაციან ორგანიზაციას ხელმძღვანელობდე და ხელფასი გქონდეს ხელზე 800 ლარამდე. , და აქამდე მოსასვლელად 30 წელი რომ შრომობდი, წარმოიდგინეთ. რა განვითარება-ბეა საუბარი?” მზია, 51

ყველა ზემოთჩამოთვლილი თავისებურება: არადივერსიფიცირებული შრომითი ბაზარი, სამუშაო ადგილების შემავსებელი არაეფექტური საჯარო სექტორი და დაბალანაზღაურებადი, მოწყვლადი სამუშაო ადგილები ვაჭრობისა და მომსახურების სფეროში; საპენსიო ასაკში მყოფთა დასაქმების მაღალი წილი – განსაკუთრებით მოქმედებს ახალგაზრდა ქალებზე, რომლებიც ვერც შახტაში იმუშავენ სურვილის შემთხვევაში; ხოლო განათლება რომ ქალაქში არსებული შრომითი შესაძლებლობების შესაბამისად დაგეგმონ, უნდა გახდნენ დაწყებითი ან სკოლის პედაგოგები, სადაც მუშაობის დაწყება, როგორც უკვე აღვნიშნეთ, მათი შეფასებით, ძალიან რთულია; ასევე, ვაჭრობისა და მომსახურების სფეროში უკიდურესად მოწყვლადი სამუშაო ადგილები, მოქმედებს ქალაქიდან ადამიანების განდევნის ფუნქციით სხვა ქალაქებსა და დედაქალაქში გარდაუვალი მიგრაციით, ისევე როგორც საზღვარგარეთ მიგრაციით, დაბრუნების პერსპექტივის გარეშე.

ტყიბულელ ქალთა შრომითი მიგრაცია და მისი შედეგები

ჩატარებული ინტერვიუებიდან ირკვევა, რომ ტყიბულის შრომისუნარიანი მოსახლეობის ქალთა დიდი ნაწილი არის არა უმუშევარი, არამედ ათვისებულია ადგილობრივი და ეროვნული შრომითი ბაზრის გარეთ და ჩართულია ძირითადად კვლავწარმოების გლობალური მიწოდების ჯაჭვში განვითარებადი და პოსტ-საბჭოთა ქვეყნებიდან – განვითარებული კაპიტალისტური ქვეყნებისა და ჩვენთან შედარებით განვითარებული „სამხრეთის“ ქვეყნებისათვის. (აროშვილი, 2020) განვითარებადი ქვეყნებიდან შრომით მიგრაციას მკვეთრად გამოხატული გენდერული ხასიათი აქვს 1980-იანი წლებიდან (Kofman and Parvati, 2015), თავად ზრუნვის სექტორის გენდერული წინასწარგანსაზღვრულობისა და გლობალური სიღარიბის ფემინიზაციის გამო, რასაც მონოინდუსტრიულ ქალაქებში ემატება კაც მშრომელებზე ორიენტირებული სამთო-მოპოვებითი მძიმე შრომის ხასიათი.

ტყიბულიდან მიგრაცია ხდება როგორც შიდა – სხვა ქალაქებსა და დედაქალაქებში გადინების თვალსაზრისით, ისე გარე – სხვა ქვეყნებში გადინების დონეზე. საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული დეპარტამენტი მიგრაციას 2012 წლიდან ითვლის მხოლოდ შსს სასაზღვრო პოლიციის მონაცემებზე დაყრდნობით. გარდა ამისა, არ არსებობს მუნიციპალიტეტების მიხედვით მიგრანტთა რაოდენობის აღრიცხვა, ისევე, როგორც ცალკე შრომითი მიგრაციის აღრიცხვა, რაც შეუძლებელს ხდის, ვიცოდეთ ტყიბულის მუნიციპალიტეტიდან შრომით მიგრანტთა ზუსტი რაოდენობა და გენდერული განაწილება, თუმცა, ჩატარებული სიღრმისეული ინტერვიუებიდან, რომელიც ქალაქის მაცხოვრებელთა ზოგად დამოკიდებულებებს ავლენს, ტყიბულიდან ქალთა შრომითი მიგრაცია, ხშირად არაღელვალური, წარმოუდგენლად მასშტაბური, უწყვეტი და ზრდადი.

საბჭოთა კავშირის ნგრევისა და ქვანახშირის მოპოვების გაჩერების შემდეგ, ქალაქი უამრავმა ადამიანმა დატოვა, თუმცა, მნიშვნელოვანია, რომ 2006 წელს, საწარმოს პრივატიზებისა და მოპოვების პროცესის განახლების შემდეგ⁷ – ქალაქში მამაკაცთათვის დასაქმების პერსპექტივა და საშუალება კვლავ გაჩნდა, ქალთათვის კი ეს შესაძლებლობები საბჭოთა კავშირის დანგრევის შემდგომ კვლავ არ აღდგენილა.

თუ შიდა მიგრაციაზე, ანუ ქვეყნის სხვა ქალაქებსა და დედაქალაქში გადინებაზე ქალაქში არსებული უმუშევრობა და სოციალური უპერსპექტივობა მოქმედებს, ტყიბულიდან უშუალოდ ქალთა და უშუალოდ საზღვარგარეთ გადინებაზე – ადგილობრივ შრომით ბაზარზე ქალთათვის ღირსეული სამუშაო ადგილების არარსებობის გარდა,

7 აღსანიშნავია, რომ საწარმოს პრივატიზაციის შემდეგ წარმოება აღდგა მცირე მასშტაბით, ვიდრე ეს საბჭოთა კავშირში იყო, როცა მუშაობდა 4 შახტი. ამჟამად ფუნქციონირებს მხოლოდ ერთი - ძიძიგურ-მინდელის შახტი.

მოქმედებს თავად შახტებში არსებული ხელფასების სიმწირე, ეროვნული ვალუტის გაუფასურება, გავალიანების მაღალი და მწვავე მაჩვენებლები, ფასიანი უმაღლესი განათლების სისტემა და ჯანდაცვაზე დანახარჯების სიძვირე და სხვა; ანუ ის ასპექტები, რომელთა გადაჭრაც შეუძლებელია ადგილობრივ ვალუტაში გამომუშავებული თანხით, თუ რაიმე მაღალანაზღაურებად, სპეციფიკურ სამუშაოზე არ ხარ დედაქალაქში დასაქმებული. შეიძლება ითქვას, ქალაქის ეკონომიკური და სოციალური ცხოვრების ყველა ასპექტი დღეს შრომითი მიგრაციის წამახალისებლად მოქმედებს და ვინაიდან ქვანახშირის საწარმო ჯერ კიდევ ასაქმებს კაცებს, ოჯახში უფრო მაღალი ღირებულების მქონე – უცხოური ვალუტის შემოტანის ფუნქცია ქალებს ეკისრებათ.

მაინც, რა მასშტაბი შეიძლება ჰქონდეს ტყიბულიდან ქალთა საზღვარგარეთ გადინებას? თუ რესპოდენტებს დავუჭერებთ, ყოველი მესამე ოჯახიდან ერთი ქალი მაინც შრომობს საზღვარგარეთ, ოჯახში მოვლის სფეროში.

ერთ-ერთი რესპოდენტი აღწერს მდგომარეობას, რომელიც მას ემიგრაციაში წასვლამდე დაუდგა. უშუალოდ წასვლის გადაწყვეტილება მას შემდეგ მიიღო, რაც მხოლოდ თვითონ გახდა მარჩენალი და მაღაზიებში ან სამკერვალოში მუშაობით ვალების გადახდა და ოჯახის რჩენა შეუძლებელი იყო.

„მეუღლემ გადაიტანა ორჯერ ინფარქტი, ვეღარ მუშაობდა შახტაში. ბოლო 1 წელი მაგნიტის ქსელში ვმუშაობდი სალაროსთან, მქონდა 350 ლარი. შემდეგ შეგვიმცირეს საათები და გავვიხდა 250 ლარი. სამი შვილის დედა ვარ. ყველაფრის გაყიდვა მოგვინია უცებ, რაც კი ოდესმე შეგვიქმნია. ნერვულ, კრიზისულ მდგომარეობაში ვიყავი – თოკით რომ დაგვიდონ და ვერც სუნთქავდე და არც დაგახრჩონ. მაგნიტის გახსნამდე 2-3 თვე საერთოდ არაფერი არ გვქონდა. არ ვიცი როგორ ვიცოცხლეთ. ბანკის ვალით წამოვედი. მე რომ აქ არ წამოვსულიყავი, ჩემი ოჯახი ალბათ დაღუპული იქნებოდა, ან თავს მოვიკლავდი. ადამიანს აღარ ვგავდი, ნორმალური აღარ ვიყავი – ჩემ თავს რო ვუყურებდი. ლაპარაკიც აღარ მინდოდა არავისთან, პრობლემები ყველაფერი ჩემი მოსაგვარებელი იყო და ვერანაირ გამოსავალს ვერ ვპოულობდი – სადაც გინდა წადი, რაც გინდა გააკეთო, ვერაფერს ვერ გააკეთებ, ვერაფერს!“ ლია, 52

მიგრანტი მშრომელების უმეტესობა იტალიაში, საბერძნეთსა და თურქეთში კერძო ოჯახებში, მოხუცთა მომვლელებად მუშაობს. ეს სამუშაო ძირითადად დამსაქმებლის სახლში ცხოვრებას და კვირაში მხოლოდ ერთხელ ან ორჯერ გულისხმობს გარეთ გასვლის უფლებას. ასეთი ტიპის სამუშაოზე წასული ქალების უმეტესობა, როგორც თავად უწოდებენ, „უსაბუთო“ და „უენოა“, რაც მათ განსაკუთრებით მოწყვლად სიტუაციაში აყენებს. მნიშვნელოვანია ის საფრთხეები, სტრესი და პირობები, რომლებიც ასეთი ტიპის სამუშაოს ახლავს თან.

„ენა რომ არ იცი, არაფერი არ იცი, წარმოიდგინე.

წელიწადნახევრის წინ წავედი. მომეხმარა ახლობელი, ვიქირავე ბინა. თვის ბოლომდე სასწაულად უნდა მეშოვნა ფული – ბანკის ვალი იყო გადასახდელი და სახლში საკვები არ ქონდათ.

ღვთის წყალობით, ვიშოვე, მაგრამ საშინელ ოჯახში მოვხვდი.

ბებია და ბაბუა იყვნენ – ბებია საშინელ დღეში მაგდებდა. ჯერ რას გელაპარაკება, ხომ არ გესმის, მერე დივანზე რატომ ჯდებაო, ამბობდა, საბანაოდ რატომ შედისო – კვირაში ერთხელაც რომ დაგებანა ამასაც ვერ იტანდა – წყალი, დენი მეხარჯებო. მე კიდე, ჩაკეტილი ვიყავი ამათთან, გარეთ ვერ გავდიოდი, პანდემია იყო. საჭმელს ვერ შეჭამდი. გრამებით გინონიდნენ, როცა გაჭმევდნენ – და იმის იქით, შენიც რომ გქონოდა და გეჭამა, როგორ ჯამ ამდენსო გეუბნებოდნენ და ფაქტიურად შიმშილობა მიწევდა.

დამჯდარს ვერ გიტანდა საერთოდ, საქმე რომც არ ყოფილიყო. ბოლოს რომ ვეღარ ვძლებდი, ვუთხარი, არ შემოიძლია, ცუდად ვხდები, უნდა ვჭამო თქო. წარმოიდგინეთ ეხლა როგორია. როცა ლუკმას გითვლიან დაჭდე და ჯამო. კვირაში გადიხარ ორჯერ მარტო გარეთ და კი ვყიდულობდი ბოლოს რაღაცეებს ჩემთვის, მაგრამ ისე უნდა მეჭამა, იმას ვერ დაენახა – დურეკავდა ვინც დამასაქმა, და ეტყოდა რომ სულ ვჭამ“. ლია, 52

„იმ ოჯახმა, რომელშიც ვმუშაობდი, არ გამიფორმა კონტრაქტი, რომელიც ლეგალურად მომცემდა მუშაობის უფლებას – სავადასახადოში რაღაც უნდა გადაეხადათ და უარი თქვეს. თან უსაბუთო რომ ხარ, შემოწმებას დაიწყებენ და ჯარიმას დამინერენო და ვეღარ იმუშავებო აქო – გამომიშვა სამსახურიდან. საერთოდ პანდემიის დროს 80% გოგოების გამოყარეს, ზოგი არც გააფრთხილეს პირდაპირ ჩემოდანი დაახვედრეს უცბად კარებთან, რომ სახლში ვეღარ შემოხვალთო. სად გაათენეს, სად წავიდნენ არც უკითხავს არავის. აქ ბევრი აკეთებს, როცა უკვდებათ ბებია, აცილებენ, მანქანით მიიყვანენ ხოლმე დანიშნულების ადგილამდე, ტვირთს მიატანინებენ და ასე შემდეგ. ამას არ უფიქრია- ვსო უნდა დაასრულო და მორჩა, მეუბნება. 1 დღე მაინც სადმე საცხოვრებელი რომ ვიშოვო და გადავიდე, ამის დროც არ მომცა, გამოგვიხურა კარები. მერე ერთმა ტყიბულელმა გოგომ შემიფარა, მომიძებნა ვილაცა ვინც ბინას აქირავებდა და მოკლედ... ეგეთი სტრესები. მერე გამიმართლა და კი ვიშოვე სამსახური, დღესაც მაგ ოჯახზე ვლოცულობ, იმდენად დამაფასეს“. ხათუნა, 58

რესპოდენტები საუბრობენ ასევე ოჯახური ურთიერთობების მტკივნეულ დეგრადაციაზე და გაუცხოებაზე, რომელიც დისტანციის შედეგად ჩნდება და მიგრანტი ქალი აღიქმება, მხოლოდ როგორც გადმომრიცხავი, რომელიც უკან არ უნდა დაბრუნდეს.

„მაქედან ვფიქრობდი რომ ჩამოვიდოდი – 2 წელი და ყველაფერი მოგვარდებოდა, მაგრამ არ არის ეგრე, არ არის აქ ადვილი. აქ ხარ შენ ჩვეულებრივი შავი მუშა, მონა, მოსამსახურე, ჩვეულებრივი“. ხათუნა, 58

„ოჯახები ფაქტიურად აღარ ვარსებობთ. ამას არ ქვია ოჯახი. მე ჯერ ჩემი შვილებისგან არ მიგრძენია რომ – მანდ იყავი ფული გამომიგზავნე ოღონდაცო – მაგრამ, ვიცი რომ არის ასე, ხდება – სად უნდა ჩამოხვიდე, დაეტიე მანდო, 9-10 წელიწადია რომ ხალხი აქ არის, მერე ასე ემართებათ. იმდენი პრობლემები გვაქ, სად მოდიხარო – ეუბნებიან. აქ როცა ხარ, ყველაფერზე უარი გაქვს ნათქვამი, ხარ უბრალოდ მარჩენალი და მეტი არავინ – არ არსებობ, მუშაობ 24 საათი დღე-ღამე. დაგიძახებენ უნდა ადგე, რას ქვია არ მიხვალ და არ მიხედავ, რა დროც არ უნდა იყოს. ფსიქოლოგიურად ეს კოშმარია, ოთხ კედელში უნდა იარო. კვირას 2-დან 8 საათამდე გავალ გარეთ და ის დღე ისე ვიღლები, დაასვენება კიარა, ყველაფერი უნდა მოასწრო – საყიდელი გასაგზავნი თუ გაქვს რამე და უარესად იღლები“ ლია, 52

„ტყიბულში რომ დავრჩენილიყავი, ხელფასი უნდა მქონოდა 1000-1500 მაინც უნდა მქონოდა რომ გვყოფნოდა. ოდესღაც ეგ დიდ ხელფასად ითვლებოდა, ეხლა რაღაა? 37 ლარი ღირდა ერთი ტომარა ფქვილი და ახლა 70 ლირს. 100 და 200 ლარად მთელი თვის უბრალო საჭმელს ვყიდულობდი ადრე. ეხლა 200 ლარად 1 კვირის საკვები თუ იყიდა ოჯახმა, გამორიცხულია. ვერ აუვდივარ ფულის გაგზავნას. 50 ევრო რო გადავდო, რო ბოლოს და ბოლოს ბილეთის ფული მქონდეს, ეგეც არ მრჩება. ვერ ვაგროვებ. ჩემთვის არაფერი არ მრჩება. რამე რო ვიყიდო ჩემთვის – გამორიცხულია. მერე იქით უკვე აკლდებათ. აქ არაფერია ეგ ფული, კაპიკებს გიხდიან – 600-700 ევრო“. ნინო, 32

მნიშვნელოვანი და საინტერესოა, რომ ქალთა მიგრაციის მსგავსი მასშტაბი ცვლის არამხოლოდ ოჯახური ინტეგრაციის, არამედ ბავშვთა სოციალური და კოგნიტური განვითარების, ფიზიკური და მენტალური ჯანდაცვის და სხვა ასპექტებს, რაც არსებული ემპირიული კვლევების საფუძველზე თვალსაჩინო და გამოხატულია ტიპური მესამე სამყაროს ქვეყნებში, საიდანაც ათწლეულებია ხდება ქალთა უწყვეტი გადინება. (Meng and Yamauchi, 2015)

„როგორც მასწავლებელს, ორი რამის თქმა შემიძლია დატოვებულ ბავშვებზე. ერთია, რომ წასული დედა აგზავნის ფულს და ბავშვი მიდის რეპეტიტორთან-თუმცა შეიძლება განათლების პროცესში ხელი ეშლებოდეს და დაბალი მოსწრება ქონდეს, რადგან მშობელი ვეღარ აკონტროლებს, მაგრამ მიგრაციი-

დან გამოგზავნილი ფულით მერე რეპეტიტორთან მიდის; მეორე ამბავია თუ მშობელი ვერ აენყო იქ სათანადოდ. მყავს ორი მოსწავლე ისეთი, რომელსაც ბებიაც არ ჰყავს და მამასთან დარჩნენ დედა რომ წავიდა. ზამთარში მოვიდნენ ბავშვები, მხოლოდ პერანგები ეცვათ – ძალიან აკლიათ ყურადღება და ძალიან ბევრია ასეთი ბავშვი“. სოფო, 38

„ჩემ კლასში დაახლოებით 20 ბავშვიდან 14-15ის ოჯახის წევრი წასული იყო საზღარგარეთ სამუშაოდ, დედა, ბებია ან დეიდა. ჩემ საუკეთესო მეგობარს მთელი ცხოვრება დედა არ ენახა. ზოგჯერ იმდენად განსხვავებული იყო ჩვენი ხედვები, ვატყობდი, დედა რომ არ ყავდა, ამიტომ იყო, დედა როცა არ გყავს ბევრი რამ არ იცი, თუნდაც, როგორიცაა პირველი ციკლი და ა.შ ბაბუას ხომ ვერ კითხავ. ძაან დაჩაგრული იყო და ეტყობოდა საუბარზე რომ დედის სითბო აკლდა, დედას რომ უხსენებდი, იმდენად მტკივნეული იყო, ტირილამდე მიდოდა. 10დან 4 ბავშვი ასეა აქ“. ანა, 19

საინტერესოა, რომ გლობალურ ზრუნვის ბაზარზე ტყიბულიდან ქალთა მასობრივი შრომითი მიგრაციით ჩვენ ვიღებთ სრულიად ახალი ტიპის, ქალი-მარჩენალის მოდელზე დაფუძნებულ ოჯახებს, რომლებიც სპეციფიკური ოჯახის სტრუქტურასა და ოჯახური ცხოვრების, ოჯახური ინტეგრაციის განსხვავებულ პრაქტიკებს ქმნის.

თანამედროვე ოჯახის სტრუქტურა ტყიბულში

ტყიბულის ეკონომიკური, სოციალური და საზოგადოებრივი განვითარების ლიმიტები უკანასკნელი 30 წლის მანძილზე, ტყიბულის შრომის ბაზრის სტრუქტურა და თავისებურებები ცვლის და დეფორმირებას უკეთებს ტყიბულში მცხოვრები ოჯახების სტრუქტურას, რომელიც, ერთი მხრივ, ქალაქის მონოინდუსტრიულობისა და მეშახტეების ხელფასზე დამოკიდებულების გამო, მეორე მხრივ კი პოსტ-საბჭოთა ტრანსფორმაციის შემდგომ ქალაქში ყველა სხვა ტიპის სამუშაო ადგილის გაქრობის გამო, წესით უნდა ყოფილიყო ტიპური კაცი-მარჩენალის ფენომენზე აგებული ოჯახის მოდელი, სადაც ჯერ კიდევ მუშაობს ტრადიციული „კაპიტალისტური“⁸ დანაწილება ოჯახში, რომლის მიხედვითაც წარმოების (გარე) ანაზღაურებულ შრომას ასრულებს კაცი, კვლავწარმოების (სამშინაო) აუნაზღაურებელ შრომას კი ქალი – ვინაიდან ოჯახის ეს მოდელი ჯერ კიდევ შემორჩენილია ისეთ დასახლებებში, სადაც მძიმე ინდუსტრია ჯერ კიდევ შეადგენს ადგილობრივი ეკონომიკის მთავარ წილს და შესაბამისად, ხელს უწყობს ტრადიციული კაპიტალისტური ოჯახის შენარჩუნ-

⁸ იგულისხმება შრომის სქესობრივი დანაწილება, რომელიც ემთხვევა კაპიტალიზმის წარმოშობას და სტრუქტურულად გადაჯაჭვულია კაპიტალისტური დაგროვების ტრადიციულ ფორმებთან.

ბასაც, რომელიც თანამედროვე სამყაროში მორღვეულია ქალების შრომის ბაზარზე გადინებისა და მომსახურების სექტორის აღმასვლის გამო – თუმცა, ტყიბულის შრომის ბაზრის სტრუქტურა და ის საერთაშორისო ეკონომიკური წესრიგი, რომელიც ეროვნული პოლიტიკის დონეზე განსაზღვრავს ქალაქში ეკონომიკის დივერსიფიკაციის შეუძლებლობას, ქმნის ახალი ტიპის, ქალი-მარჩენალის მოდელზე დაფუძნებულ ოჯახს, რომელიც გამოწვეულია ოჯახში დასაქმებული კაცის ხელფასის არასაკმარისობით სრულფასოვანი ფიზიკური გადარჩენისთვის და სრული არასაკმარისობით სრულფასოვანი სოციალური კვლავწარმოებისთვის – ეს პროცესი კი დამოკიდებულია არა ოჯახის ქალი წევრის ადგილობრივ ან ეროვნულ ეკონომიკაში ჩართვაზე, არამედ ოჯახის ქალი წევრის ან წევრების საზღვარგარეთ გადინებასა და განუსაზღვრელი დროით შრომით მიგრაციაზე, რადგან, არსებული მოცემულობით, მხოლოდ უცხოურ ვალუტაში გადახდილ ანაზღაურებას ძალუძს, სრულფასოვნად არჩინოს ოჯახი.

თანამედროვე ოჯახის ტიპი, რომელიც, რესპოდენტების თქმით ტყიბულში ოჯახის დომინანტური, ან სულ მცირე, საკმაოდ გავრცელებული ტიპია, არის შემდეგი: მეშახტე ქმარი ან მამა, დიასახლისი ახალგაზრდა ან საშუალო ასაკის უმუშევარი ცოლი (რძალი), რომელიც დაკავებულია საშინაო საქმეებით – ბავშვთა აღზრდითა და, რიგ შემთხვევებში, მესაქონლეობით- მეურნეობით – თუ ქალაქში საცხოვრებელი ადგილი ამაში ხელს უწყობს, და მარჩენალი, ემიგრანტი დედა ან დედამთილი, რომლის მიერ გამოგზავნილი ფინანსური და არაფინანსური გზავნილებიც არის ოჯახის სრულფასოვანი შენახვის და ბავშვთა განათლების, უმაღლესი განათლებისადმი მომზადებისა და სხვა ტიპის ინვესტიციების მთავარი კონტრიბუტორი.

ამ გარემოებაზე დაკვირვება შლის ასევე ქალაქ ტყიბულის შესახებ ჩამოყალიბებულ ძირითად სტერეოტიპს, რომლის მიხედვითაც ტყიბული დამოკიდებულია მხოლოდ მეშახტეთა ხელფასზე. ქალთა შრომისა და გადაადგილებაზე დაკვირვება აჩვენებს, რომ ქალაქი დამოკიდებულია მეშახტეთა ხელფასზე, როგორც ერთგვარ „კარკასზე“, რომელიც ყოველდღიური საკვების დონეზე ოჯახებს ფიზიკურად გადარჩენაში ეხმარება და ასევე მხოლოდ ფიზიკურად გადარჩენაში ეხმარება ადგილობრივ სავაჭრო ეკონომიკას, თუმცა, ამ ყველაზე ბაზისური შრის მიღმა არსებული მთლიანი სოციალური ფუნქციონირება, კვლავწარმოება და ცხოვრება ხორციელდება ემიგრანტთა გადმორიცხვებით.

„ვითყოდი, რომ ემიგრანტების გზავნილები იგივენიერად ან უფრო ინახავს, როგორც შახტა. არ არსებობს ოჯახი, რომ ემიგრანტი არ ყავდეს- დედა, ცოლი, და.... მეც ვფიქრობ წასვლას.“. თიკო, 40

„ნახეთ, ის მიგრანტები რომ არ იყვნენ, ეს ბავშვები კარგ განათლებას ვერ მიიღებდნენ. გამორიცხულია. საკმაოდ ძვირია რეპეტიტორთან შვილის მიყვანა, ადგილობრივებს ვგულისხმობ – კარგი სპეციალისტები ვინც არიან, ძვირია, მაგრამ მაინც ბავშვების უმეტესობა ტყიბულში კარგი განათლების მიღებას ახერხებს. აქ ვეღარ იყენებენ. აქედან წასულები, კარგად იყენებენ“.
ნანა, 55

„ტყიბული არსებობს ემიგრაციიდან გადმოგზავნილი ფულებით, მარტო ტყიბული არა, მთელი საქართველო. როგორ არის იცი? ნახევარი ნახევარზეა – შახტა აცოცხლებს და ემიგრანტები აცოცხლებს. შახტაში ვინც მუშაობს ის არჩენს თავის ოჯახს მაგრამ ვინც შახტაში არ მუშაობს ემიგრანტებით ცოცხლობს ან შახტიორის ოჯახებიდანაც წასული არის ბევრი. შახტა და ემიგრაცია. ცოტაა მერიის თანამშრომელი ან რაღაცა. ეგ არაფერია და თან შემოსავალიც არააქვთ“. ლია, 52

თანამედროვე ოჯახის სტრუქტურა ტყიბულში საინტერესოა არამხოლოდ ემიგრანტი მარჩენალი ქალებით, არამედ, ახალგაზრდა ქალებით, რომლებიც ძირითადად წარმოადგენენ დიასახლისებს, რომლებმაც ტყიბულში შექმნეს ოჯახები და საოჯახო შრომაში ჩაერთნენ (ხშირად იმიტომ, რომ ოჯახის წევრი სხვა ქალი მიგრაციაში იმყოფება). ეს ახალგაზრდა ქალები ვერც სხვა ქალაქში შესაძლებლობების მოსიწვევზე ფიქრობენ და ვერც შრომის ბაზარზე არსებულ დაბალანაზღაურებად სამუშაო ადგილებზე საქმდებიან საშინაო საქმეების გამო. სწორედ ეს კატეგორია წარმოადგენს დღეს ტყიბულის დიასახლისთა უმეტესობას.

საინტერესოა, რომ კითხვაზე, თუ როგორია მათი აღქმით ტყიბულში მცხოვრები ქალის/გოგონას ძირითადი ფსიქოლოგიური პორტრეტი, უკლებლივ ყველა რესპოდენტი საუბრობს სწორედ ამ დემოგრაფიულ ჯგუფზე – ახალგაზრდა, უმუშევარ დიასახლისებზე, რომლებსაც თითქმის ყველა რესპოდენტი ახასიათებს, როგორც „შეგუებულ“ მდგომარეობაში მყოფ, აპათიურ, ნიჰილისტურად განწყობილ, მომავლის რწმენის არქონის განცდის მქონე სუბიექტებად, რომლებიც სწორედ ამ ფსიქოლოგიური მდგომარეობიდან გამომდინარე, არ არიან მოტივირებული რაიმე ინიციატივაზე, გაერთიანებაზე, ორგანიზებაზე, ქალაქში რაიმეს გამოსასწორებაზე, რაიმეს წინააღმდეგ პროტესტის გამოხატვაზე. რესპოდენტთა აღწერით, „შეგუების“ ეს მდგომარეობა უფრო პასიური და ფიქსირებულია, ვიდრე დეპრესიული და გარკვეულ კომფორტის ზონასაც ქმნის. საინტერესოა, რომ ერთ-ერთი რესპოდენტი ამ მდგომარეობის საფუძველს სწორედ იმაში ხედავს, რომ ქალაქი ორიენტირებულია მომავალი თაობის მის გარეთ გაშვებაში და შესაბამისად, ის აღიქმება დროებით, მეორად სივრცედ, სადაც არ არსებობს პოზიტიური ცვლილებების პოტენციალი.

„ტყიბულის მაცხოვრებელი საშუალო სტანდარტულად არის როგორი: თუკი მუშაობს ჩემსავით, გადის გარეთ, ბრუნდება სახლში და მაგ რუტინაშია, არის უფრო აქტიური – და ძირითადად, დიდი ასაკის ქალები. ან არიან დიასახლის-სები, რომლებიც დილიდან საღამომდე ხალათით არიან და იშვიათად მეზობლებთან თუ გავლენ – ესაა მხოლოდ ამათი ცხოვრება. და შეგუებულები არი-ან, წარმოუდგენელია რამე გააპროტესტონ, არც მიგრძენია, რომ აწუხებთ. ძალიან იშვიათად თუ მოიძებნება სხვანაირი ადამიანი, რომელიც თავის გა-ნვითარებაზეც ზრუნავს – და თუკი ვინმე ასეთია, მიდის აქედან. ამ ქალების ემოციური, შინაგანი მდგომარეობა მენტალურად მდგრადია – შეგუებული რომ არიან და ყველანაირად შეგუებული არიან, შფოთვაც ნაკლებია და აღა-რც პროტესტი აქვთ, აღარც არაფერი, ამიტომ სტაბილურად არიან“. სოფო, 38

„არავის არაფრის კეთება არ სურს, შეგუებულები არიან – ამათი პრობლე-მა ეგაა, რომ არც უნდათ, უკეთესი ჰქონდეთ. რასაც არიან შეჩვეულები, ის უნდათ და ნელ-ნელა რომ უარესდება, პრეტენზიას არ გამოთქვამენ მაგაზეც. ბევრი ძალღი აწუხებს ქალაქს. – მუნიციპალიტეტს აქვს ამდენი ცარიელი შე-ნობა, ადამიანები თანახმა არიან ლარი გადაურიცხონ, რომ თავშესაფარი გა-კეთდეს, მაგრამ კაი რა – ასე ამბობენ. ურჩევნიათ საერთოდ ვერ დაინახონ, დახოცონ, გააქრონ, ვიდრე გამოსავალი მოძებნონ. რატომაც არის ეს ქალა-ქი პასიური, იმის დამსახურებაა, რომ ადამიანებს არ წარმოუდგენიათ რომ მათი შვილები აქ დარჩებიან. მორგებული არიან თავიანთ ყოველდღიურობას აქ, თბილისში აღარ უნდათ თავის განვალება, ჩემნაირად ფიქრობენ, რომ იქ უფრო მეტი დაეხარჯებოდა, მაგრამ აქაურობისთვის შვილების გამეტება მიიწვ-არ უნდათ. ყველა დებს შრომას იმაში, რომ გაუშვას შვილი. და დაახლოებით ასეა, სახლი რომ გაქვს ნაქირავები და რაღაც რომ გაფუჭდება – თვალებს რომ დახუჭავ, ამისთვის თანხას არ დავხარჯავო რომ იტყვი, რადგან შენი არ არის და დროებითია, ასე უდგებიან თავიანთ ცხოვრებას აქ“. თეონა, 26

„უფრო ალბათ შეგუებული და კომფორტშია, ვიდრე დეპრესიაში და დათრგუ-ნული, იმიტომ რომ ეს ნორმა გონიათ. რომ მაგალითად დღეს გაქ ფინჯანი ყავა და იმის იქით აღარ იხედები. პროგრესი არ უნდათ საკუთარი თავის. ეგუ-ებიან იმას, ჯერდებიან რაც აქვთ“. ლალი, 55

ყველაზე საინტერესო და ცენტრალური ამ ჯაჭვის ყველაზე ქვედა რგოლია, კერ-ძოდ ბავშვები, რომელთა სრულფასოვანი ფიზიკური და სოციალური კვლავწარმო-ებისთვისაც შრომობს მთელი დანარჩენი ოჯახი, და რომლებიც უპირობოდ განი-ხილებიან, როგორც ამ ქალაქში დროებით მცხოვრები სუბიექტები, რომლებმაც ზრდასრულობამდე მიღწევისთანავე, ქალაქი უნდა დატოვონ. ეს გარემოება მნიშ-ვნელოვან ემოციურ, მენტალურ და ფსიქოლოგიურ დამოკიდებულებებს ავლენს

ზოგადად ქალაქში ცხოვრებასთან მიმართებაში – მიუხედავად იმისა, რომ ადამიანებს უყვართ საკუთარი ქალაქი და არ სურთ მისი მიტოვება, ისინიც კი ვერ განიხილავენ საკუთარი შვილების ცხოვრებას და შრომას ამ ქალაქში. გამოდის, რომ მთელი შრომის პროცესი, რომელიც ხშირად შეწირული სიცოცხლეების, სხეულების, ჯანმრთელობის ხარჯზე⁹ ხორციელდება, მათ შორის შახტაში მძიმე შრომა და ასევე, ემიგრანტთა უმძიმესი შრომა საზღვრებს გარეთ, სრულდება და მიმდინარეობს არა იმისთვის, რომ ოჯახებმა და მომავალმა თაობებმა ღირსეულად იცხოვრონ თავიანთსავე ქალაქში, არამედ იმისთვის, რომ ბავშვებმა და მომავალმა ბავშვებმა წარმატებით დატოვონ ეს ქალაქი. მთავარი ინვესტიცია იდება ბავშვებში, რომლებიც აქედან უნდა წავიდნენ.

„თუ რამე სასიკეთოდ არ შეიცვალა ამათ გაზრდამდე, აქ ვერაფერს გააკეთებენ. და ყველა მშობელი ასე უყურებს – საკუთარ შვილს აქ. სამწუხაროდ, ასე უყურებს. მე სამწუხაროდ თბილისში არ მომისინჯავს ბედი, ჩემი შეზღუდვებიდან გამომდინარე, მაგრამ ჩემი შვილები აუცილებლად წავლენ. ეს ბავშვებმაც იციან – ასე იზრდებიან, სკოლას რომ დაამთავრებენ, აქედან უნდა წავიდნენ“. სოფო, 38

„ჩემს ირგვლივ არ ყოფილა ბავშვი – თან 180 თანამშრომლიდან ყველას ბავშვს ვიცნობ, ყველას შვილს – ყველას ოჯახის მდგომარეობა ასე თუ ისე ვიცი, და არ ყოფილა შემთხვევა, რომელიმე წასულიყოს და უკან დაბრუნებულიყოს. ერთი შემთხვევაც კი არ ყოფილა. მზია, 51

ყოველივე ზემოთქმულის შესაბამისად, შემთხვევითი არ არის, რომ ქალებით დასაქმებული ყველაზე მსხვილი სექტორი – სკოლამდელი აღზრდისა და სასკოლო აღზრდის, ასევე მოსწავლე-ახალგაზრდობის სასახლე, ხელოვნებისა და სამხატვრო სკოლები, სხვადასხვა წრეები და რეპეტიტორის ინსტიტუტი, ერთადერთი სფერო – ფორმალური და არაფორმალური განათლების სექტორი, რომელიც ტყიბულში სრულფასოვნად ფუნქციონირებს და ითვლება, რომ არის კარგი – ორიენტირებულია სწორედ ამ ინვესტიციის ჩადებაზე, რაც სრულდება ქალაქის მიღმა, გარე ბაზრებზე მომავალ თაობების გაგზავნით.

„ერთი სასკოლო განათლებაა, რომლის მხრივაც ნამდვილად არაა ცუდი მდგომარეობა, აქედან წასული ბავშვები არიან თბილისში სამაგალითო. სკოლებში განათლება კარგია და რეპეტიტორის ინსტიტუტი უფრო მუშაობს და ძალიან მაღალ დონეზეა. ვინც მასწავლებელია სკოლაში თითქმის ყველა ისედაც ამზადებს კერძოდ. ბავშვების ძირითადი მასა სკოლის მერე დადის რეპეტიტორებთან და სკოლის გარეშე განათლებაც, ყველაფერი არის“ ნანა, 55

⁹ <https://www.hrw.org/ka/report/2020/01/08/332898>

ტყიბულიდან შრომითი მიგრაციის პრობლემასა და მასშტაბს, მიგრაციის შედეგებსა და მიგრანტ მოქალაქეთა გამოუყენებლობის საკითხს აღიარებს ტყიბულის მუნიციპალიტეტის 2019 წლის ეკონომიკური განვითარების გეგმაც, რომელშიც ვკითხულობთ: „ტყიბულის მუნიციპალიტეტისათვის მნიშვნელოვან გამოწვევად რჩება მოსახლეობის მიგრაცია (გარე და შიდა) და საზღვარგარეთ მყოფი ჩვენი თანამემამულეების პოტენციალის ადგილობრივი განვითარებისთვის გამოყენება. შრომითი ემიგრანტებისა და დიასპორის ფინანსური და ინტელექტუალური რესურსები შეიძლება წარმატებით იქნეს გამოყენებული, როგორც მუნიციპალიტეტის ეკონომიკური განვითარების დაჩქარების, ისე ეკონომიკური კავშირების განვითარებისა და ჩვენი თანამემამულეების სამშობლოში დაბრუნების ხელშესაწყობად. ამიტომაც წინამდებარე გეგმაში ეს საკითხებიც შეიძლებისდაგვარად აისახა“. ამავე გეგმაში აღნიშნულია, რომ მიგრაციული პროცესების შეჩერების, ახალი სამუშაო ადგილების შექმნის, მოსახლეობის შემოსავლების მატების და სოციალური ფონის გაუმჯობესებისათვის მნიშვნელოვანია ადგილობრივი ეკონომიკური განვითარების სტიმულირება; თუმცა, გეგმით გათვალისწინებული, მწირი ბიუჯეტით დაგეგმილი ფრაგმენტული ინიციატივები, ცხადია ვერ ცვლის და მომავალშიც ვერ შეცვლის ადგილობრივი ეკონომიკის იმ პრობლემებს, რომლებიც ზოგადად, ეროვნულ დონეზე გაბატონებულ ეკონომიკურ პოლიტიკასა და განვითარების მოდელში უნდა ვეძებოთ.

დასკვნა და რეკომენდაციები

რას ავლენს კონკრეტულად ტყიბული გლობალური უთანასწორობისა და სიღარიბის ფემინიზაციის კუთხით?

ტყიბულში ქალთა შრომის ბაზარზე მონაწილეობის ხასიათი, მასშტაბი და გეოგრაფია ავლენს არამხოლოდ ადგილობრივი თვითმმართველობის დონეზე არსებულ გამოწვევებს, არამედ ეროვნულ დონეზე არსებულ სტრუქტურულ უთანასწორობებს, რომლებიც, თავის მხრივ საერთაშორისო ეკონომიკური წესრიგითა და პოსტ-საბჭოთა კაპიტალისტური განვითარების მთელი რიგი თავისებურებებითაა განპირობებული. ეს პროცესები გლობალურ ეკონომიკაში საქართველოს ადამიანური შრომითი რესურსის მიმწოდებელ ქვეყანად აქცევს, ადგილობრივ დონეზე კი წარმოებისა და სოფლის მეურნეობის სექტორების აღორძინებაზე სწორების ნაცვლად, რაც ეკონომიკის რეალური სექტორების სტიმულირებისა და გაჯანსაღების საფუძველს შექმნიდა; ტურიზმსა და მომსახურების, ფინანსურ და სამშენებლო სექტორზე ორიენტირებული ეკონომიკა ქვეყანაში დარჩენილ სამუშაო ძალას მოლოდინ ადგილობრივი ელიტებისა თუ საერთაშორისო სტუმრების მომსახურე პერსონალად აქცევს გრძელვადიან პერსპექტივაში. გაღარიბებისა და სოციალური მოწყვლადობის ზრდის ტენდენცია განსაკუთრებით მოწყვლად პირობებში ქალებსა და ბავშვებს აყენებს, რომლებსაც, გარდა უშუალო მატერიალური კრიზისისა, სოციალური კვლავწარმოების მძიმე კრიზისიც უდგებათ – ხდება რა მათი ფიზიკური და ემოციური დეზინტეგრაცია, ადგილმონაცვლეობები და სხვა ფენომენები, რომლებიც ხელს უშლის ქალთა სრულფასოვან, ღირსეულ ცხოვრებასა და შრომას, თუ ბავშვთა სრულფასოვან განვითარებას.

მნიშვნელოვანია, რომ აღნიშნული კონტექსტის გააზრების გარეშე, ადგილობრივ დონეზე ქალთა გაძლიერებისაკენ მიმართული საჯარო თუ კერძო ინიციატივები უმეტეს შემთხვევებში უუნაროა, პირველ რიგში აღიქვას, შემდგომ კი უპასუხოს ადგილობრივ ქალთა რეალურ, ყოველდღიურ გამოწვევებსა და საჭიროებებს. ეს აცდენა ვლინდება რესპოდენტ ქალთა განწყობებში, რომლებიც ყოველდღიური ცხოვრების დონეზე ხედავენ და გრძნობენ ზემოთმოყვანილ სტრუქტურულ პრობლემებს და როგორც თავად უწოდებენ, ხშირად „უადგილოდ“ ან „არაადეკვატურად“ ეჩვენებათ მსგავს კონტექსტში ქალთა გაძლიერებისა თუ გენდერული სტერეოტიპების შესახებ შაბლონური გზამკვლევების საფუძველზე შემუშავებული ინიციატივები.

ტყიბულის მუნიციპალიტეტში მოქმედებს გენდერული თანასწორობის საბჭო, რომელსაც საკუთარი ბიუჯეტი და დამტკიცებული სამოქმედო სტრატეგია გააჩნია. გენდერული თანასწორობის სამოქმედო გეგმის ანალიზი ცხადყოფს, რომ საბჭო

მუშაობს საქართველოში მოქმედ თვითმმართველ ერთეულთა გენდერული თანასწორობის საბჭოებისთვის დადგენილი ერთიანი სტანდარტიზებული მიდგომებითა და სტრატეგიით და მასში ნაკლებად ჩანს უშუალოდ ტყიბულელ ქალთა კონკრეტული და სპეციფიკური საჭიროებების ანალიზზე დაფუძნებული პოლიტიკა. მიუხედავად ძალიან მწირი წლიური ბიუჯეტისა, საბჭოს საკმაოდ ბევრი ღონისძიება აქვს დაგეგმილი, რომელთა უმეტესობაც ეხება ოჯახში ძალადობის, გენდერული და სექსუალური ძალადობის, ადრეული ქორწინებისა და სხვ. საკითხების შესახებ ტრენინგებსა და ცნობიერების ამაღლების ზომებს. გეგმაში გათვალისწინებულია ძალადობის მსხვერპლ ქალთათვის შესაბამისი დახმარების მიღების სერვისიც, ქალთა პოლიტიკურ ცხოვრებაში მონაწილეობის ზრდის ღონისძიებები და სხვ.

ტყიბულელ ქალებთან ჩატარებული სიდრმისეული ინტერვიუები აჩვენებს, რომ ზოგადი, სტანდარტიზებული მიდგომების ან მწირი ბიუჯეტის პირობებში ერთჯერადი სოციალური დახმარებების გაცემის ნაცვლად, ქალაქში მცხოვრებ ქალთათვის პირველად საჭიროებას შესაძლოა გაცილებით უფრო მეტად წარმოადგენდეს, მაგალითად, პროფესიული გადამზადების ერთი კოლეჯი მაინც, რომელიც ქალთათვის სხვადასხვა სპეციალობებში დახელოვნების შესაძლებლობას შექმნიდა; ასევე, უშუალოდ ამ ქალაქში ქალთა ცხოვრების სპეციფიკის დეტალურ კვლევაზე, და შესაბამისად, არსებული საჭიროებების ცოდნაზე დაფუძნებით, ქალთა კონკრეტული ასაკობრივი ჯგუფებისთვის, რომლებისთვისაც განსხვავებული სახის პრობლემები იკვეთება: მაგალითად; ემიგრანტთა მოზარდი შვილებისათვის; ახალგაზრდა და საშუალო ასაკის საშინაო შრომაში ჩართული დიასახლისებისათვის, ასაკით პენსიონერი დასაქმებული ქალებისთვის, მეშახტეთა ცოლებისთვის, დემინტეგრირებული ოჯახებისთვის თუ სხვა – სპეციალურ საჭიროებათა აღიარების, სხვადასხვა კუთხით ხელშეწყობისა და კოლექტიური თვითგამორკვევის ღონისძიებების დაგეგმვა თუ შესაბამისი პოლიტიკების შემუშავებაში სწორედ ამ ჯგუფების ჩართვა.

წინამდებარე კვლევამ ასევე აჩვენა, რომ სტანდარტიზებული გენდერული თანასწორობის სტრატეგიებით განსაზღვრული სახეხატები და კატეგორიები, როგორიცაა, მაგალითად, ლიდერი და მეწარმე ქალები, მმართველობით პოზიციებსა და გადამწყვეტილების მიღების პროცესში ჩართული ქალები და სხვ; ამ კვლევაში წარმოდგენილი არაერთი პრობლემის, ქალაქის თავისებურებებისა და გამოწვევების გათვალისწინებით, არ წარმოადგენს რეალურ, სასურველ სახეხატებსა და კატეგორიებს ტყიბულელი ქალებისთვის, ვინაიდან სწორედ ეს პრობლემები, თავისებურებები და გამოწვევებია ის ფაქტორები, რომლებიც თუნდაც უკვე წარმატებულ კერძო მეწარმე ქალებს საწარმოო საქმიანობის გაფართოების, ადამიანების დასაქმების შესაძლებლობას არ აძლევს; ან, მაგალითად, საჯარო ობიექტებში მმართველობით პოზიციებზე მყოფ ქალებს იმ დონეზეც კი ვერ უქმნის ღირსეული ცხოვრების შესაძლებლობებს, რომ მათი ანაზღაურება რიგითი მიგრანტის შემოსავალზე გაცი-

ლებით დაბალი არ იყოს. შესაბამისად, იმის გაცნობიერების გარეშე, რომ უმეტეს შემთხვევებში, ქალაქის განვითარების ძირითადი ჩამკეტი მექანიზმები, რომლებიც არ მოდის მხოლოდ ადგილობრივი ბიუჯეტის სიმწირიდან, არამედ მთელი რიგი ეროვნული და გლობალური პრობლემებიდან, წინასწარ და სტრუქტურულად კეტავს იმ შესაძლებლობათა უდიდეს უმრავლესობას, რომლებსაც, ამ სტანდარტული გზამკვლევების თანახმად, ქალებმა ინდივიდუალურად უნდა მიაღწიონ – შესაბამისად, ქალთა საჭიროებების დეტალური გამოკვლევებისა და ქალაქის რეალური იერსახის, რეალური კონტექსტის გარეშე დაგეგმილი ინიციატივები და პოლიტიკები, ყოველგვარი კეთილი მოტივაციისა და ნების მიუხედავად, განწირულია არარელევანტურობისაკენ.

გამოყენებული ლიტერატურა:

Federici, Silvia. "Women, globalization and the international women's movement." *Canadian Journal of Development Studies/Revue canadienne d'études du développement* 22, no. 4 (2001)

Human Rights Watch. "No Year without Deaths: A decade of Deregulation Puts Georgian Miners at Risk". (2019).

Lewis, Jane. "The decline of the male breadwinner model: Implications for work and care." *Social Politics: International Studies in Gender, State & Society* 8, no. 2 (2001): 152-169.

Lindio-McGovern, Ligaya. "Labor export in the context of globalization: The experience of Filipino domestic workers in Rome." *International sociology* 18, no. 3 (2003)

Martinez-Fernandez, Cristina, Ivonne Audirac, Sylvie Fol, and Emmanuele Cunningham-Sabot. "Shrinking cities: Urban challenges of globalization." *International journal of urban and regional research* 36, no. 2 (2012): 213-225.

Meng, Xin, and Chikako Yamauchi. "Children of migrants: The impact of parental migration on their children's education and health outcomes." (2015).

Sassen, Saskia. "The global city." *New York, London, Tokyo. Princeton University Press, Princeton, NJ.* (2001).

UNICEF. "STUDY ON QUALITY OF EARLY CHILDHOOD EDUCATION AND CARE IN GEORGIA: Summary." *Tbilisi. http://unicef.ge/uploads/Pre-school_quality_study-eng-2018.pdf* (2018).

აროშვილი, ალექსანდრა. „როგორ აქცევს ექსტრაექტივისტული კაპიტალიზმი ზრუნვას ამონურვად რესურსად“. ექსტრაექტივისტული გადაკვეთები: პოლიტიკა, ეკოლოგია და სოციალური სამართლიანობა“, *EMC.* (2020): 51-96

ტყიბულის მუნიციპალიტეტის ადგილობრივი ეკონომიკის განვითარების გეგმა, 2019